

Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-һЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, августын 4, 1990 он

№ 31 (7137)

Сэн 5 мүнгэн

Залуушуулай конкурс ямараар үнгэрөөб?

һҮҮЛЭЙ жэлнүүдтэ элдэб мүрысөөнүүд эмхидхэгдэнэ гээшэ. Сэбэр һайхан дангинын конкурснуудһаа эхилээд, гэр бүлын «Жаргалта ушар» гэһэн телевикторина хүрэтэрөө бидэ ямар мүрысөө харанагүйбибди? Июлиин 25-да Кабанскда оньһон аргаар үнеэдые һаадаг мастернуудай залуушуулай республиканска конкурс үнгэргэгдэһэн байна. Энээн тушаа хөөрөөд туршахамнай.

Онол шадабариин конкурс ходо ходо үнгэргэгдэдэг гээшэ. Буряадагропромсоюзай үнгэргэдэг имэрхүү мүрысөөнүүд заншалта болонхой. Аха үетэнэй мастернуудтай хамта залуушуул мүрысөөндэ хабаадалсаа. Тиибэ яабашье, залуу мастернууд амжалта түйлаха гэжэ юундэшьеб найдаагүйбди. 3—4 гү, али 5—6 жэл соо фермэ дээрэ хүдэлһэн залуушуулда баян дүй дүршэлтэй болоһон һаалишадтай хаба шадалаа туршаад үзэхэнь хүшэр байнгүй яахаб.

Залуушуулай конкурс үнгэргэбэл, тад ондоо байха бшуу. Тэрээндэ хабаадагшад илалта түйлаха, адли тэгшэ тэмсэлэй эрхэ байдалда өргэ боломжоо харуулха аргатай байхал. Тиигээд сэсуутанай дундаһаа хэн эрхимлээб гэжэ мэдэжэ абаха.

ВЛКСМ-эй реском шэнэ конкурс үүсхэһэн байна. Буряад агропромсоюз имэ конкурс амжалтатайгаар үнгэргэлгэдэ бүхы шадалаараа туһалха зэргэтэй байһан аад, ямаршье туһаламжа хүргөөгүй. Агропромой кассаһаа оройдоол 200 түхэриг мүнгэ туһаламжа болгон үгөө. Шэнэ конкурс үүсхэгшэд эмхидхэлэй болон мүнгэнэй талаар бүхы байдалые бэе дээрээ даажа гараа.

Зарим комсомолой райкомуудай аппаратна хүдэлмэрилэгшэд туһаламжа хүргэхэ шадалгүй байһан дээрэһээ эмхидхэлэй комитедэй гэшүүдые нилээд тухашаруулһан байха. Имагтал комсомолой райкомой хүдэлмэрилэгшэдэй гэмээр Яруунын, Мухаршэбэрэй, Хориин, Зэдын районуудһаа залуу мастернууд конкурсдо хабаадалсаагүй. Хойто-Байгалай районһоо түлөөлэгшэд конкурсдо хабаадалсахаа ерэһэн аад, тэрээндэ бэлдээгүй байһан дээрэһээ хабаадалсахаяа арсаба.

Мүнөө конкурс тухай тоггоебди. Тэрэ хэдэн шатануудһаа бүридүүлэгдээ. Тэрээндэ хабаадагшад практическа дүй дүршэлһөө гадна, теоретическэ эрдэм мэдэсээ харуулха ёһотой байгаа. Үрэ дүнгүүдые гаргаһанай һүүлээр хэндэ түрүү һуури олгохо гээшэб гэһэн асуудалнууд тушаа жюриин гэшүүд нилээд удаан маргаба. Кабанскын районой Л. Шевелева болон Л. Антропова гэгшэд абаһаар түрүү һуурида гарахаар үрэ дүнгүүдые түйлаба. Хэн нэгыень шэлэхэ гээшэ нилээд хүшэр зорилго байба. Оройдоол үдэшэлэн тээшэ жюри эсэслэн имэ шиидхэбэри гаргаба: онол шадабариин талаар районно конкурснуудта олон дахин илажа гараһан Л. Шевелевада түрүү һуури олгохо. Л. Антропова хоердохи, Эрхирэгэй совхозой һаалишан Д. Лубсанов гурбадахи һуурида гараба. Түрүү һуури эзэлэгшэд ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Алтан гартай мастер» гэһэн Хүндэлэлэй тэмдэгүүдээр, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаха. Түрүү һуури эзэлһэн Л. Шевелева Югославяар аяншалха.

Кабанскын районой команда түрүү һуури эзэлхын түлөө командна мүрысөөндэ илаба. Загарайн район хоердохи, Бэшүүрэй район гурбадахи һуури эзэлээ. Мүнөө илагшадые амаршалаад, конкурсдо хабаадахаяа ерэжэ шадаагүй һаалишадые хайрлахамнай үлэбэ. Тэдэнэй имэ һонирхолтой мүрысөөндэ хабаадалсаагүй байһаниинь халагламаар. Мүрысөөндэ хабаадалсахаяа ерэһэн байгаа һаа, тэдэмнай «Байкальский прибой» гэһэн турбаазануудай нэгэндэ хэдэн үдэр соо амаржа сэнгэхэ, сасуутан һаалишадтаяа хөөрэлдэжэ, сэдьхэлээ ханаха байгаа бшуу.

Манай корр.

СЕЗОНОЙ ШАН

ВЛКСМ-эй рескомой бюро болон Буряадай АССР-эй агропромсоюзай правлени нийтын малай үбэлжэлгын үедэ эмхидхэгдэһэн «Сезоной шан» гэһэн социалис мүрысөөнэй дүнгүүдые гаргаба.

Захааминай районой Захааминай совхозой һүнэй фермэ, Сэлэнгын районой К. Марксын нэрэмжэтэ колхозой Дээдэ-Юрөөгэй һүнэй фермэ республикын һүнэй фермэнүүдэй дундаһаа илалта түйлаа гэжэ мэдэрэгдээ.

Тохойн һүнэй фермын (Сэлэнгын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз), Каримай (Прибайкалиин районой «Прибайкалец» колхоз) комсомол-залуушуулай коллективүүд хоердохи һуурида гараба.

Прибайкалиин районой малшад хоер бүлэгүүдтэ гурбадахи һуури эзэлээ: Нестеровэй һүнэй фермын (Нестеровэй совхоз) КМК, Туруктайн һүнэй фермын КМК («Прибайкалец» колхоз).

Б. Дондуковой комсомол-залуушуулай коллектив (Загарайн районой Эрхирэгэй совхоз) 100 эхэ хонин бүриһөө 110 хурьга абаа. Хэжэнгын совхозой Б. Хашеевэй КМК бүри эрхим дүн түйлажа, 100 эхэ хониһоо 117 хурьга абаа. Эдэ коллективүүд хонишодой бригадануудай дундаһаа «Сезоной шанда» илажа гараба.

Д. Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой (Зэдын район) Э. Доржиевай КМК, Ивалгын районой «Заветы Ильича» совхозой Ж. Нимацыреновэй КМК хоердохи һуурида гараа. Эдэмнай 100 эхэ хонин бүриһөө 105 болон 110 хурьга абаа.

Зэдын районой Борьеогой совхозой В. Сосоровой, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Ю. Намсараевай КМК гурбадахи һуури эзэлбэ.

Илагшадта 1990 оной «Сезоной шан»—үнгэтэ телевизорнууд барюулагдаа. Хоердохи һуури эзэлһэн коллективүүдтэ Югославяар аяншалха туристическэ путевканууд үгтөө. Ажал хүдэлмэридөө үндэр дүнгүүдые түйлажа, түрүүшын гурбан һуури эзэлһэн мүрысөөндэ хабаадалсаһан бүхы хүнүүд ВЛКСМ-эй рескомой болон Буряадай АССР-эй агропромсоюзай Хүндэлэлэй дипломуудаар шагнагдаа.

«ТҮХЭРЕЭН ДАБЖА» ЯМАР ШИИДХЭБЭРИ ГАРГААБ?

Республикын агросекторэй комсомол-залуушуулай коллективүүдэй хоорондо социалис мүрысөөнүүдые хайшан гэжэ үнгэргэхэ тухай манай газетэ бэшээ һэн. Иимэ мүрысөөнүүд болюулагдаха гү! Комсомолой райкомуудай нэгэдэхи секретарьнар, Министрнүүдэй Соведэй, агропромсоюзай хүдэлмэрилэгшэд энэ асуудалда харюу үгэхэ. Тэдэнэр «түхэреэн дабжын» дэргэдэ сугларжа, шухала асуудал хайшан гэжэ зүб мүрөөр шиидхэхэ тухай хөөрэлдэхэ ёһотой байгаа. Би болзолдоһон саг соогоо үлэнгүйгөөр ошожо, шанга үгэ булялдаан болохо байха гэжэ һанааб.

Кабанскда һаяхан үнгэргэгдэһэн машинаар һү һаалгын мастернүүдай республиканска конкурсдо хабаадаһан залуу малшад «түхэреэн дабжада» уригдаһан байна. Хүдөөгэй залуушуулда комсомол-залуушуулай коллективүүдэй хоорондо мүрысөө эмхидхэлгын асуудал тон ехээр анхарагдадаг байха.

«Түхэреэн дабжын» үнгэргэгдэхэ июлиин 26-най үдэр хүрэжэ ерэбэ. Залуушуулай тала хараха, тэдэнэртэ туһаламжа, дэмжэлгэ хүргэхэ гээшэ гүрэнэй политика болохо ёһотой гэжэ нэгэнтэ бэшэ хөөрэлдэдэгбди. Теэд бодото дээрээ ямар юумэнтэй ушарнабибди! Министерствэнүүд болон ведомствэнүүдһээл бүхы юумэн дулдыдана гэжэ энэшье удаа ойлгожо абааб. Министрнүүдэй Соведэй, агропромсоюзай хүдэлмэрилэгшэд «түхэреэн дабжада» хабаадахаяа ерээгүй...

Игэжэ халуун үгэ булялдаан болонгүй үлэшоо. Хүдөөгэй залуушуулай түлөөлэгшэд болон комсомолой секретарьнар социалис мүрысөөнүүдые болюулхагүй гэһэн шиидхэбэри нэгэн дуугаар абаһан байна.

Теэд социалис мүрысөөнүүдые ямар аргаар үнгэргэхэб гэһэн асуудалда өөһэдынгөө һанамжануудые хэлэхэ дуратайшуул олон байгаа.

«Сезоной шан» гэһэн заншалта конкурс, мүн хүдөөгэй ажахынуудай залуу хүдэлмэрилэгшэдэй онол шадабариин конкурснуудые заншалта б... ...ай дурадхал оруулагдаа.

Дүршэл шадс... ...үдаа андалдалгын туристическэ аяншалганууды эмхидхэлые «Спутник» БММТ-дэ даалгаха.

Залуушуулай мүрысөөнүүдэй түрүүшүүлэй следуудые үнгэргэдэг байха.

«Түхэреэн дабжада» хабаадагшадай баталан абаһан рез..люциин проект дотор эдэ бүхы дурадхалнууд хубилгагдангүйгөөр оруулагдаа. Энэ документын түгэсхэлэй найруулга ВЛКСМ-эй реском бэлдэхэ ёһотой.

Ганса социалис мүрысөөн тухай асуудал хаража үзэгдөөгүй.

Комсомолой рескомой дэргэдэ республиканска хэмжээнэй тусхай фонд байгуулха тухай дурадхал оруулагдаа. Үшөө тиихэдэ залуушуулай үүсхэлэй фонд байгуулха тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдээ. КПСС-эй обкомой хоёрдохи секретарь К. Н. Албашеев «түхэреэн дабжада» хабаадажа, тус фонд байгуулха хэрэгтэ республикын партийна организаци хубитаяа оруулха гэжэ найдуулаа.

Тэрэл үдэр комсомолой райкомуудай нэгэдэхи секретарьнарай зүблөөн боложо, тоосоото һунгалтын кампани үнгэргэхэ тухай асуудал хаража үзөө.

ВЛКСМ-эй рескомой нэгэдэхи секретарь Ц. Батуев дүнгүүдые гаргахадаа, игэжэ тэмдэглээ: «Залуушуулда хабаатай асуудалнуудые эрхимээр шиидхэхэ гээшэ шухала уялга. Мүнөө үеын экономикые хараада абажа, бүхы асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхые оролдохо ёһотойбди».

ТЭРЭЛ ҮДЭРТӨӨ БУСААБДИ

Валерын асарһан һандай дээрэ зохидоор һуугаад байхадаа, электровозой кабинын тэг дунда орошобоб. Баруун таладамни машинист Сергей Марач, зүүн тээмни намһаа нэгэ бага үндэр һандай дээрэ тэрэнэй туһалагша Валерий Колмаков һуурияа эзэлбэ.

Сергей Валера хоёр Слюдянкаһаа Улаан-Үдэ мэнэ һаяхан ерэһэн составай машинистнүүдэй бригадые һэлгэбэ. Бригадын һэлгэһэн тухай бэшэлгэ тусхай журнал соо оруулагдажа, ямаршьеб механизмууд шалгагдаһан байба. Би элдэб рычагуудые адаглан хараашье һаа, юушье ойлгоногүйб. Шухала хэрэгтэй рычагаа оложо, тон зүбөөр ябуулхын тула хэды олон юумэ толгойдоо хадуужа абаха хэрэгтэйб даа.

— Анхарагты! Болгоомжотой байгты: хоёрдохи замаар Москва—Хабаровск ошохо 184-дэхи номерой пассажирай поезд ябажа эхилбэ. Дабтанаб...

Кабина соо тодхогдоһон түхеэрэлгэһээ дикторэй абяан һүлэмхеэр дуулдана. Юундэб гэхэдэ, эндэ олон двигательнүүд хүдэлжэ, шуулятай байба. Дикторэй абяа дуулахадаа, ябаха болообди гэжэ би абаһаар ойлгобоб. Харин Сергей Валера хоёрой хэниинье энэ абяанда анхаралаа табибагүй. Тэдэнэртэ гансал светофорой дохёо шухала удхатай байдаг. Харин тэрэнь «ногоон» галаар носохо янзагүй хэбэртэй.

Тиигэһээр байтарнай, урдамнай ногоон гал носожо, поезд болгоомжотойгоор урагшаа дабшаба.

Булад рельсээр урагшаа шармайн дабшанабди. Сергей юу хэнэ хаб гэжэ би тон ехээр һонирхоноб. Зүгөөр машинистые ажалһаань һамааруулхагүйн тула бэеэ барьяад һууноб. Поездын ябажа байһан газарые толгойнгоо эрьетэр зүүлжээ, баруулжаа харанаб. Энээнһээ урда тээ хэзээдэшье локомотив соо ябажа үзөөгүйб.

Вагон соо юрын пассажир болоод ябахадаа, тад ондоо байдалтай ушархаш. Харин мүнөө локомотив соо һуугаад ябахадаа, элдэб үзэгдэлнүүдые харанаб. Булад рельснүүд шиниин урда шугам шэнгеэр харагдана. Мүн хэргын хоёр хажуугаар элдэб модонууд, гол горхонууд, элдэб үнгэтэй сэсэгүүд эргэшэлдэн үнгэрнэ. Поездын түргэнөөр ябажа эхилхэдэ, бүришье һонирхолтой болошобо.

Гэнтэ Валера өөрынгөө сонхохониие хаагаад бодожо, минии хойно ерээд зогсоно.

— Урдаһаамнай поезд ерэжэ ябана,— гэжэ минии юушье ойлгоогүй һуухые обёороод, тэрэ игэжэ тайлбарилан хэлэбэ.— Вагон сооһоо юуншьеб хиидэжэ гараад, шам тээшэ ниидэжэ ябаһандал байдаг. Урдаһаашни ерэжэ ябаһан поезддтой ушархадаа, иимэрхүү мэдэлдэ эзэлэгдэхэш.

Үнэхөөрөөшье, урдаһаамнай поезднуудай ерэжэ ябахадань, машинистын туһалагша кабинын тэг дунда байна гэжэ һүүлээрнь обеоро һэм.

— Ашаа тээһэн поезднуудтай ушархада, иимэ байдаг гү?— гэжэ би асуубаб.

— Үгы даа, пассажирай поезднууд иимэ байдаг. Ашаа тээһэн вагонууд нэгэл янза бүхэлэгдэһэн байдаг. Харин пассажирай вагонууд сооһоо шэлнүүд, саарһанууд, янзашье шэдээд абадаг. Пассажирнууд юундэшьеб шорой шохойгоо сонхоор хаяха гэжэ оролдодог лэ. Ходол иимэ байдалтай ушардагбди гэжэ болохогүй юм бээз.

Поезд хажуугаарнай шуумайсэ харайлган гарашаба. Магнадые юуншье тудаагүй, Валера дахинаа һандайдаа ошожо һууба.

Кабина соо тодхогдоһон рации хирэ-хирэ болоод лэ пиршаганана. Тиихэдээ хэн нэгэн рацияар хөөрэлдэһэн байгаа ха. Гэнтэ диспетчерэй абяан дуулдаба:

— 184-хиин машинист, 184-хиин машинист.

Сережа трубка абаад хөөрэлдэбэ. Ямар нэгэн мартамхай пассажир эхэнэр Улаан-Үдэдэ буугаад, хубсаһа хунартай, мүнгэтэй сүүмхэеэ нэгэдэхи вагон соохи купейн дээдэ тагта орхиһон тухай энэ хөөрэлдөөнһөө мэдэжэ абабабди.

— Поездын начальнигтай холбоон тогтоогдонхой гү?— гэжэ диспетчер асууба.

— Үгы,— гэжэ поездын начальнигтай машинистын хөөрэлдэхын тула кабина соо тодхогдоһон аппарадые Валерын шалгаһанай һүүлээр Сергей харюусаба.

— Тиигэбэл Загарай хүрэхэдэтнай, дежурна һамган вагондо ерэжэ, проводнигһоо сүүмхыень абаха,— гэжэ диспетчер дурадхаба.

Пекинэй, Улаан-Баатарай, «Россия» гэһэн поезднуудай кабинанууд соо поездын начальнигтай холбоо барисаан тогтоогдонхой, харин юрын поезд соо үгы байдаг,— гэжэ Сережа һанаа алдан хэлэбэ.

Нэгэтэ «Еврази» гэһэн поездоор ябаһан японецууд тухай тэрэ хөөрэжэ эхилбэ. Тэдэ машинистын кабина соо ороходо, Забайкалиин үзэсхэлэнтэ һайхан байгаали тухай мартажархеод, кабинын дотор талые буулгажа эхилшэбэ гээшэ. Японецуудта энэмнай хүн түрэлтэнэй туяан мэтээр һанагдаба, харин бидэндэ...Бидэ энээниие саг үргэлжэ хэрэглэдэгбди. Тэрэ аюултайшье байжа магад. Юундэб гэхэдэ, уһа ехэтэй бороогой ороходо, кабинын оройһоо забһараар гоожоһон уһан кабина руу ородог. Эндэ зайн галай напряжени 300 вольт болодог. Тон ехэ уһа ехэтэй аадар бороогой ороходо, кабина соо уһан тогтошодог гэжэ хүбүүд хөөрэбэ.

Загарайда түрүүшын тогтолго болобо. Дежурна нэгэдэхи вагон сооһоо сүүмхэ абаба гэжэ хажуу талын гэрэлдэ хараад, Сережэ менда хэлэбэ. Һаяын поездоор тэрэ эзэн эхэнэртэ эльгээгдэхэ.

Би хирэ-хирэ болоод лэ машинистын гү, али тэрэнэй туһалагшын үгэдэг дохео тухай асуубаб. Энэмнай һонирхолтой юумэн байшоо.

— Жэшээлхэдэ, станцида, хүүргэдэ, переездэдэ дүтэлхэдөө, абяа үгэдэг тусгаар инструкци бии байна. Хэрбээ түмэр зам дээрэ заһабарилгын хүдэлмэриин хэгдэжэ байгаа һаань ,«С» гэһэн тусгаар значок тодхогдодог. Энээгээр дохео үгтэжэ, составай дүтэлжэ ябаһан тухай хүдэлмэришэдтэ уридшалан һануулдаг. Урдаһаашье ябаһан поезд баһа абяа үгэжэ амаршалдаг.

Хэрбээ хэн нэгэнэй һанга амараар рельснүүд дээгүүр ябажа ябаа һаань, баһал дохео үгэдэгбди. Тэрэ юушье ойлгоогүй ябатарга поезд доро орожо болохо бшуу.

Петровско завод гэһэн станциие дүтэлжэ ерэбэбди. Хүбүүд эндэ өөрынгөө локомотив мулталжа абаха, харин саашадаа Забайкалиин түмэр замаар Шэтын машинистнүүд поездые жолоодон ошохо.

Сережа Валера хоер нэгэ бага амараад, хоер часай үнгэрһэн хойно электровоздо һууджа, гэдэргээ бусаха. Иимэ арга гэдэргээ тэхэрижэ ерэлгэ гэжэ нэрлэгдэдэг. Энэмнай юун гээшэб? Үглөөгүүр депогой дежурна В. А. Васильевта ерэхэдэмни, тэрэ намда игэжэ ойлгуулаа һэн.

Хоер час тухай ябаад, Петровско завод хүрэдэг. Тиимэһээ бригада тиишэ ерээд, нэгэ хэдэн час соо амарһанай һүүлээр дахяад жолоодоо һууджа, гэдэргээ бусадаг. Богони замда ябахадаа, нэгэ хэдэн саг соо амараад, гэдэргээ тэхэридэг юм. Хэрбээ Слюдянка ошохо болбол зам ута байдаг. Тиимэһээ эндэ ерэхэдэнь, машинистые һайнаар амаруулдаг, һүүлээрнь бригадые гэдэргэнь эльгээдэг. Заримдаа 10-аад часай туршада амардаг байха юм.

Хоер часай үнгэрһэн хойно манай локомотив 53-дахи номерой поездо холбожо, бидэ гэр тээшээ шуумайса харайлгабабди.

Гэртээ бусажа ябахада, зам богони шэнгеэр һанагдадаг гэлсэдэг. Бороо орохоео болижо, наран шарана, поезд хада руу буурана. Сережа болгоомжотойгоор ябуулна. Замай участок бүхэндэ поездые ябуулха өөрын тусгаар нормо байдаг юм ха. Тиихэдэ тиинтэрээ поездын хэды шэнээн түргэнөөр ябаха тухай энэ захиралта машинистдэ үгтэжэ, хажууданьбайдаг.

Һүүлэй һүүлдэ бидэ Улаан-Үдээ хүрэжэ ерэбэбди. Сергей Валера хоер аян замда ябаһан хуудаһануудаа депогой дежурнада үгөөд, һүүлээрнь 16 часай туршада һанаа амарханаар амарха зэргэтэй. Юундэ 16 гээшэб? Иимэ дүрим бии юм ха. 16 часай үнгэрһэнэй һүүлээр удаадахи аяншалгада гарахыень тэдэниие дуудадаг.

Алла НАМСАРАЕВА аяншалгада ябалсаа.

Хэн туһалхаб, спонсор болохоб?

«Хэрбээ үйлэ хэрэгүүдэй һүүл барин ябаха хүсэлгүй, харин тэдэнэртэ уридшалан тобшолол хэхэ, эрдэмэй мэдээнүүдэй үндэһөөр шиидхэбэринүүдые абаха хүсэлтэй байгаа һаа, республика доторнай «нийтын һанамжа шудалха түб» хэрэгтэй. Түб байгуулхын тула арга боломжошье, эрдэмтэ кадрнуудшье бии. КПСС-эй обкомой секретарь Л. Ч. Нимаева энээн тушаа тогтожо, республикын партийна, совет болон ажахын органуудай түлөөлэгшэдтэй социологуудай уулзалгада хабаадалсаһан хүнүүдэй дундаһаа арсалдаха хүн байгаагүй. Социологиин арга боломжонууд хэды ехэб, эрэнэй арга боломжонуудые хэрэгсээнгүй байхадаа хэды ехээр хохидолдо оронобибди гэжэ мүнөө хүн бүхэн ойлгодог болонхой. Нийтын һанамжа шудалха хэрэгтэ хэншье, хаанашье анхаралаа табидаггүй байһан гээшэ. ИОМ-ой Кузбасска түбэй түлөөлэгшэд обкомдо болоһон уулзалгада уригдаһан байгаа. Тэрэ АСИОМ-ой системэ зохеожо нэбтэрүүлэнхэй. Энэмнай областиин бүхы подразделенинүүдэй ажалтатайгаар хэрэглэдэг бэшэгүүд болоно. «Харин бидэ түб байгуулга үнжагайруулжа, гурбан жэлээр гээгдэшообди. Хэрбээ энэ хэрэгэй уридшалан бэелүүлэгдэһэн байгаа һаань, үнгэрэгшэ жэлэй үймөөн болохогүй һэн ха», —гэжэ эрдэмэй түбэй хүтэлбэрилэгшэ Б. Г. Прошкин уулзалга дээрэ мэдүүлээ.

Кемеровэйхид өөрын түб байгуулхадамнай туһалхаар түгэс бэлэн. Гэбэшье эндэ мүнгэ зөөри хэрэгтэй бшуу. Системын хүл дээрээ гаратарнь, түрүүшын хоер жэлдэ 45 мянган түхэриг жэл бүхэндэ хэрэгтэй болохо. Һүүлээрнь тэрэ гаргашаяа харюулжа эхилхэ. Тиимэһээл мүнгэ зөөри оруулжа, хожомынь түбэй туһаламжада хүртэхэ эмхинүүдэй түлөөлэгшэд социологуудтай уулзалгада уригдаһан байна.

—Зүгөөр ажахын тоосооной эрхэ байдалда эды шэнээн мүнгэ хаанаһаа абахаб!— гэжэ эмхинүүдэй түлөөлэгшэд абаһаар асууба.—Зүб лэ асуудал табигдаа,— гэжэ уулзалга хүтэлэгшэ Л. Ч. Нимаева хэлэбэ.— Энээн тушаа алинье талаһаань хаража үзөөд, гүнзэгыгөөр бодоод, августын эсэстэ эсэслэн тодорхойлхо хэрэгтэй,—гэжэ тэрэ хэлэбэ.—Түбые хэн хайшан гэжэ дэмжэхэ аргатайб, социологуудай урда ямар асуудалнуудые табиха хүсэлтэйбта? Магад, энээндэ хэн туһалхаб! Али хэн нэгэн спонсорнуудай нэгэн болохо хүсэлтэй гү.

Наталья ДАШИЕВА, манай корр.

Политика

ДОРОЙТОНГИ БАЙДАЛАЙ ТҮЛӨӨ ХЭН ХАРЮУСАХАБ?

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ НЭГЭДЭХИ СЕКРЕТАРЬ НҮХЭР Л. В. ПОТАПОВТА НЭЭМЭЛ БЭШЭГ

Хүндэтэ Леонид Васильевич, КПСС-эй XXVIII съезд-дээрэ танай хэһэн элидхэлэй текст һонирхон уншабаб. Энээнһээ урагша мүнөө үеын шухала асуудалнуудаар, тэрэ тоодо партийна политикын асуудалнуудаар һанамжа бодолнуудаа олоной дунда хэлээгүй байжа болоот. Элидхэлыетнай уншажа, ехээр һонирхоһондоо тэмдэглэлнүүдые хэжэ абааб. Хубилган шэнэдхэлгын шатануудтушаа танай хэлэһэн һанамжа угаа һонирхолтой.

1990 оной июлиин 18-да «Правда Бурятии» газетэдэ Танай статья КПСС-эй XXVIII съездын Программна мэдүүлгэтэй хамта толилогдоо һэн. «Хамта» гэжэ бэшэһэнэйнгээ удаа бодолгото болложо, «суг» гэһэн үгэ хэрэглэбэл дээрэ ха гэжэ һанааб. Программна мэдүүлгэ Танай хараа бодолһоо ондоо гэжэ хэлэхэ байнаб. Гэбэшье мэдүүлгэ соо революционно хубилалтын, нийтын үзэл бодолой пунктнууд үшөөл бии. Та партийна ажал ябуулагша, Буряадай партийна организациин хэрэг байдалай түлөө харюусагша байхаһаа гадна, мүнөөнэй байдалые һайн тээшэнь хубилгаха гэжэ үнэн сэхээр, шударгыгаар тэмсэжэ эхилээт. Табан жэлэй туршада хубилган шэнэдхэлгэ урагшаа алхамшье хээгүй гэһэн Танай сэгнэлтэ дэмжэгдэнэ. Бишье баһал иимээр бодоноб. Эдэ жэлнүүд соо алдуу эндүүнүүд, гэмтэ ябадалнууд нилээд олон байгаа. Парти, правительство, политическэ болон гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэд алдуу хэжэ, харин социализмын дайсад гү, али юрын эрхэтэд гэмтэ ябадал гаргахаяа һанадаг. Иимэрхүү ушарнууд манай орондо заншалта болоһон хэбэртэй агша. Ямаршье ондоо демократическа орондо иимэ алдуу эндүүнүүдые, гэмтэ ябадалнуудые гаргагшад сүүдэй урда зогсохо һэн. Тезд манай орондо иимэ бэшэ ха юм даа. Нэгэшье министр, нэгэшье политическэ хүтэлбэрилэгшэ, нэгэшье обкомой гү, али крайкомой секретарь алдуу хэһэнэйнгээ түлөө сүүдэй урда харюусажа үзөөгүй байха. Гэхэ зуура, дотоодын политика буруугаар ябуулһан, ажал хэнгүйгөөр олзо олохо дуратайшуултай тэмсэжэ шададаггүй, кооперативна хүдэлөөндэ үргэн харгы нээдэггүй ушарнуудтай али олон дайралдадагбди. Манай ажахын политикын алдуу эндүүнүүдые тоолохо болоо һаа, бэрагдашагүй олон байха. Харин жэжэ божо эндүүнүүд бүришье олон ааб даа. Иигэжэ хии хооһоор арад зоной хэдэн миллиард мүнгэн тарагдашана, гурим эбдэгдэнэ, орон доторой байдал улам доройтоно.

Партиин болон гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэд лэ ороноо иимэ байдалда асараа гэжэ Та бэшэнэт. Ямар бэ нэгэ шалтагаан эндэ байхагүй. Партиин үүргэ һулархаһанай ашаар хэды ехэ хойшолонтой алдуу эндүүнүүд гаргагданаб. Партиин зэргэдэ 19 миллион коммунистнууд ороно. Тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэд лэ партида, орон дотор тохёолдоһон байдалай түлөө харюусаха ёһотой. Хубилган шэнэдхэлгэ эндээ мухардана бэшэ гү гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй.

Хубилган шэнэдхэлгэ обществодо демократическа зам нээгээ. Энээгээрээл хубилган шэнэдхэлгэ бүхы дэлхэй дээрэ онсо һүүри эзэлнэ. Арад зон ухаан бодолойнгоо, мүн политическэшье талаараа эрхэ сүлөөтэй, национальна үндэр мэдэрэлтэй түрүүшынхеэ болобо бшуу. Урдамнай ямар түсэбүүд табигданаб гэжэ эгээл мүнөө тон һайнаар харадаг болообди. Урдань ямар юумэнэй түлөө оролдожо байһанаа мэдэдэггүй һэмди. Хүгжэнги оронуудтал адли түгэс хүгжэлтын замаар дабшаха арга боломжын олгогдоһондо баяртай байха ёһотойбди.

Энэрхы ёһото, демократическа гүрэн болохо гэжэ бүхы шадалаараа эрмэлзэхэ гээшэ манай уялга мүн. Хоёр ехэ дайнай һүүлээр эбэй ёһоор ажаһуухаһаа ондоо арга зам үгы гэжэ хүн түрэлтэн тон һайнаар ойлгожо абаа. Мүнөө үеын орёо хүшэр байдал, шиидхэгдэхэ асуудалнууд энээниие бүришье элеэр харуулна. Арадууд бэе бэеынгээ урда айхабтар харюусалгатай, уялгатай байһанаа мэдэрхэ ёһотой. Политическэ, экономическа, соёлой талаар доройтонги байдал хүгжэлтын замаар дабшахадамнай һаалта хэнэ. Сэрэгэй-политическэ блогуудаар, янза бүриин үзэл бодолнуудаар таһалагдаһан мүнөөнэй байдал хүн түрэлтэнэй һанаа зобоохо ёһоороол зобоно.

Баруунай демократическа республиканууд энэ политикын буруу байһаниие ойлгожо, сэрэгэй интеграциһаа политическэ болон экономическа нэгэдэлдэ нэбтэрэн орохые оролдоно. Зүүн зүгэй оронуудай политическэ ажал ябуулагшадта, илангаяа М. С. Горбачевто сагай шанга эрилтээр ажалаа ябуулжа эхилһэндэнь баярые хүргэхэ ёһотойбди. Хубилган шэнэдхэлгэ энээгээрээл бүгэдэнэй анхарал хандуулна. Иигэжэ би коммунист байһандаа баярлажа, М. С. Горбачевой политикые, тэрэнэй хараа шугамые дэмжэнэб.

Юундэ партиин эхилһэн хубилган шэнэдхэлгэ һайн дүнгүүдтэ асараагүйб гэжэ һайнаар хараад үзэе. Хэрбээ 1985 ондо партиин хубилган шэнэдхэлгые эхилээгүй һаа, тэрэниие Зүүн Европын коммунис партинуудай хуби заяан хүлеэхэ байгаа. Партидахи түрүү хүсэнүүд тон зүбөөр хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлхэ гэһэн хараа сэбүүдые табяа бшуу.

Танай элидхэл соо «революци», «революционно» гэһэн үгэнүүдые юундэшьеб олоогүйб. Гэхэ зуура, орон доторнай боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые ёһотойл революционно үйлэ хэрэгүүд гэжэ нэрлэхэ байнаб. Иигэжэ хубилган шэнэдхэлгые революци гэжэ нэрлээр. Бэе бэетээ тэмсэхэ, урагшаа дабшаха хүсэнүүд, тэдэнэй һонирхол, үзэл бодол, контрреволюци, парламентска болон парламентһаа гадуур тэмсэл, олониитын политизаци, граждан дайн, национальна асуудал, амжалта, урагшагүйдэлгэ, мухардалга, үгэ буляалдалга, тэмсэл гэхэ мэтэ ойлгосонууд хубилган шэнэдхэлгын үедэ хэрэглэгдэнэ.

Орон дотор зонхилон захиралгын хуушанай системэ үгы хэгдэжэ, бүхы политическэ болон экономическа байгууламжанууд хубилгагдана, хүн зоной болбосорол дээшэлнэ, үзэл суртал хубилна. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ зарим хүнүүдэй, группануудай, классуудай, нацинуудай үндэһэн һонирхолдо хабаатай асуудалнууд дайрагдана.

Эдэ бүгэдэн эбэй ёһоор шиидхэгдэнэ гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Граждан дайн боложо, демократи, шэнэ общество байгуулнагүй ха юмбибди. Бүхы юумэн аалин намдуугаар, эбэй ёһоор шиидхэлын габьяа болоно.

КПСС-эй XXVII съездын табиһан социально-экономическа зорилгонууд бэелүүлэгдэнгүй үлэшоо гэжэ Та бэшэнэт. XXVII съезд шэнэ сагта үнгэрһэншье һаа, сталинско-брежневскэ шэглэлээ алдаагүй байһан тула хубилган шэнэдхэлгын табиһан гол зорилгонуудые хаанаһаа дүүргэжэ шадаха юм... Энэ нэгэдэхеэр.

Хоердохеор, КПСС-эй нэгэшье съезд урдаа табиһан зорилгоео сүм бэелүүлжэ шадаагүй гэжэ мүнөө тон һайнаар мэдэжэ байнабди.

Үшөө тиихэдэ «хүлеэгдэһэн дүнгүүд» тушаа тогтоебди.

Хубисхалай үедэ иимэ дүнгүүд тушаа хөөрэлдэһэнэй үлүү байха. Парти болон классууд, ангинууд, бүхы арадай түлөө оролдонобди гэжэ ямаршье үедэ хэлэдэг байһан, хэлэхэшье. Иигэжэ арадай зүгһөө хэлэнэбди гэһэн үгэнүүд мүнөөшье зэдэлнэ ха юм. Гэхэ зуура, дүршэл юу харуулнаб? Хэдышье хүсэтэй томо парти гү, али түрүү анги 300 миллион арад зонойшье һонирхол болон асуудалнуудые шиидхэхэ аргагүй байшана бшуу.

Хубилган шэнэдхэлгэ мүнөө дээрээ хүн зоной һуудал байдал һайжаруулжа, эрилтэнүүдые дүүргэжэ шаданагүй. Гадна хубилган шэнэдхэлгын үедэ орон доторнай экономическа болон политическэ доройтонги байдал улам гүнзэгырнэ. Үшөө тиихэдэ нацинууд хоорондын зүрилдөөнүүд орониие газарай хүдэлэлгэһөө өөрэгүйгөөр доһолгооно. Иигэжэ гэмтэ ябадал гаргалга, хуули дүрим эбдэлгэ олошорно, хүн зоной ухаан бодол доройтоно. Яагаа хээгээшье һаа, оронойнгой асадууд хүгжэнги оронуудтал адляар ажаһууха арга болоһожотой боложо захалба ха юм. Харанхы туннелиин нүгөө захада яларһан гэрэл тээшэ дүгташанабди гэжэ хэлэхэ дуран хүрэнэ.

Хубилган шэнэдхэлгэ партийно-гүрэнэй аппарадай консервативналада, РСФСР-эй КП-гэй Учредительнэ съездын үүсхэлшэдтэ хүлеэгдэһэн дүнгүүдые асараагүй. Ямар юумэн һонирхолтойб гэхэдэ, партиин эзэл хубиин туһаламжаар совет хүнүүд хүлеэгдэһэн дүнгүүдээ харабагүй бшуу. Хубилган шэнэдхэлгын политическэ болон экономическа, юридическэ асуудалнуудые эрхим һайнаар шиидхэхэ сэсэн түсэбүүдые табяа гээшэ һаа, тад ондоо байдалтай ушаржашье магадгүй һэмди.

(Түгэсхэлынь 5-дахи нюурта).

ДУУГАА ҮГЭЛГЭ: АСУУДАЛНУУД БИИ...

ТҮРҮҮЛЭГШЭ ГАРАА ҮРГӨӨГҮЙ

РСФСР-эй арадай депутадуудай түрүүшын съезд Москвада хүдэлмэрөө дүүргэбэ.

Манай зарим һунгагдамалнууд С. Н. Булдаев, А. В. Ковтунов болон бусад «абяанууднай» РСФСР-эй Верховно Соведэй архивууд соо үлэхэ, харин жиирэй һунгагшад хооһон үлэхэ гэжэ һанажа болоо ха.

РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдал, Союзна шэнэ хэлсээн, Буряадай АССР-эй ерээдүйн байдал тухай хөөрэлдөөн съезд дээрэ болоһон байна бшуу. Зүгөөр республикын Верховно Соведэй түрүүлэгшэ нүхэр С. Н. Булдаев заагдаһан пункт тушаа гараа үргөөгүй. Энэмнай юун гээшэб? Тиихэдээ Буряадай Совет засагай толгойлогшо РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдалые буруушааһан болоно ха.

Харин бидэ, жиирэй һунгагшад иимэ ябадал гаргаһыень гайхаад, тодорхой һонор харюу үгэхэ байха гэжэ найдахамнайл үлэнэ.

Р. ЮРОВ,
экономист, КПСС-эй гэшүүн,

ХЭНТЭЙБТА, СЕРГЕЙ НИКОЛАЕВИЧ?

Нэгэ нэгээрээ дуугаа үгэлгэ гээшэ ехэл һайн хэрэг байна. РСФСР-эй арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын эрид шухала асуудалнуудаар мэдээсэл «Аргументы и факты» манда үгөө. Манай республикын делегаци КПСС-эй засаг барилга буруушааһан документнүүдэй пакет нэгэн дуугаар һайшааха гэжэ ухаандаашье оруулаагүйб. С. Н. Булдаев, А. В. Ковтунов эндэ оролсоногүй, харин А. К. Агалов дүрбэн асуудал зүбшэн хэлсэхэдэнь байгаагүй.

Би арадай депутадуудай өөрынгөө һанамжын еһоор бодомжолхо, хэлэхэ ба дуугаа үгэхэ эрхэ сүлөөень дайраха хүсэлгүйб. Зүгөөр тэрэ һунгагшадые түлөөлхөөр эльгээгдээ ха юм. С. Н. Булдаевай һунгагдаһан Түбэй национально-территориальна 92-дохи округто 153 мянган һунгагшад байгаа, харин Октябрьска территориальна 808-дахи округой 105 мянган һунгагшад Е. Н. Цыбиковые һунгаһан байна. Тезд дуугаа үгэлгын дүнгүүд ямар ехэ илгаатайб даа. Еши Нянюевичай Зэбсэгтэ Хүсэнүүд ба хуули хамгаалдаг органуудые хубилгахын түлөө дуугаа үгэхэдэнь, Сергей Николаевич энээниие буруушаана. Территориальна ба национально-территориальна округуудһаа һунгагдаһан бусад арадай депутадуудай илгаань багахан байна (Е. В. Басин—Э. Д. Цыбикжапов, А. М. Ермолаев—В. Б. Нимаев, В. А. Иванов—М. А. Спасов, һүүлшынхид тэдэл асуудалнуудые шиидхэхэдэнь байлсаагүй). Тиихэдээ хоер арадай депутадуудай хэниинь Октябрьскэ районой һунгагшадай эрилтэнүүдые ехээр хамгаалнаб? Е. Н. Цыбиков гэжэ хэлэхэ хүсэлтэйб. Нэгэдэхеэр, мартын 18-да болоһон һунгалтын үедэ Еши Нянюевичай түлөө һунгагшадай 55,3 процентнь, харин Сергей Николаевичай түлөө 42,9 процентнь дуугаа үгэһэн байна. Хэрбээ бүридхэлдэ абтаһан бүхы һунгагшадые тоолохо болоо һаа, оройдоол 30 процент болохол. Хоердохеор, Е. Н. Цыбиковтэй хамта арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн тула һунгагшадтай нилээд олон уулзалгануудта хабаадалсааб.

Үшөө нэгэ иимэ асуудал гарана. Сергей Николаевич Булдаев *манай республикын Совет засагай толгойлогшо болоно (Буряадай* АССР-эй Верховно Соведэй түрүүлэгшэ байһан аад), РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдал, Союзна шэнэ хэлсээе, засаг тухай Декрет буруушаан гараа үргэнэл. Сергей Николаевич, КПСС-эй обкомой бюрогой гэшүүн байһан аад, Соведүүдтэ бодото засаг үгэхын орондо урдынхи мэтэ, партийна еһоор хүтэлбэрилхэ хүсэлтэй гүт? Энэ үедэ Россин томо Соведүүдэй ударидагшад Ельцин, Попов, Собчак гэгшэд Компартиин зэргэһээ гараһан байна бшуу!

Республиканска газетэнүүдтэ, нэн түрүүн Верховно Соведэй органой «Правдэ Бурятии» газетэдэ иигэжэ хандаха хүсэлтэйб: манай республикһаа СССР-эй, РСФСР-эй арадай депутадуудай, мүн Буряадай арадай депутадуудай нэгэ нэгээрээ дуугаа үгэлгын бүхы дүнгүүдые толилыт гэжэ ехэтэ гуйха байнаб.

Евгений КИСЛОВ,
Буряадай геологическа институдай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ.

ЭНДҮҮРЭЭ ГҮ?

Хүндэтэ редакци!

РСФСР-эй арадай депутадуудай съезд дээрэ нэгэ нэгээр дуугаа үгэлгын дүнгүүдые толилһон «Аиф» гэжэ бюллетеньдэ танай газетээр дамжуулан баяр баясхалан хүргэхэ хүсэлтэйб (26. 04. — 30. 06. 90).

Дуугаа үгэлгын дүнгүүдтэй танилсаад байхадаа, һонирхомоор байдал харанабди. Оройдоол табан депутадууд Е. В. Басин, А. М. Ермолаев, В. Б. Нимаев, А. М. Спасов, Э. Д. Цыбикжапов гэгшэд демократическа эрид хубилалтануудай түлөө дуугаа үгөө.

Гүрэнэй болон политическэ тушаалнуудые нэгэдүүлэн толгойлхо прокурорнууд, судьянар болон хуули хамгаалдаг органуудай бусад тушаалта нюурнуудай партиин гэшүүн байлга зогсоон болюулха тухай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ партийно-политическэ хүтэлбэрилгын органуудые, РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ управлениин үүргые усадхаха тухай, асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ үедэ арадай депутат В. К. Агаловай ямар шухала хэрэгэй гараһанда байлсаагүйнь ойлгогдоногүй, гайхамаар байна.

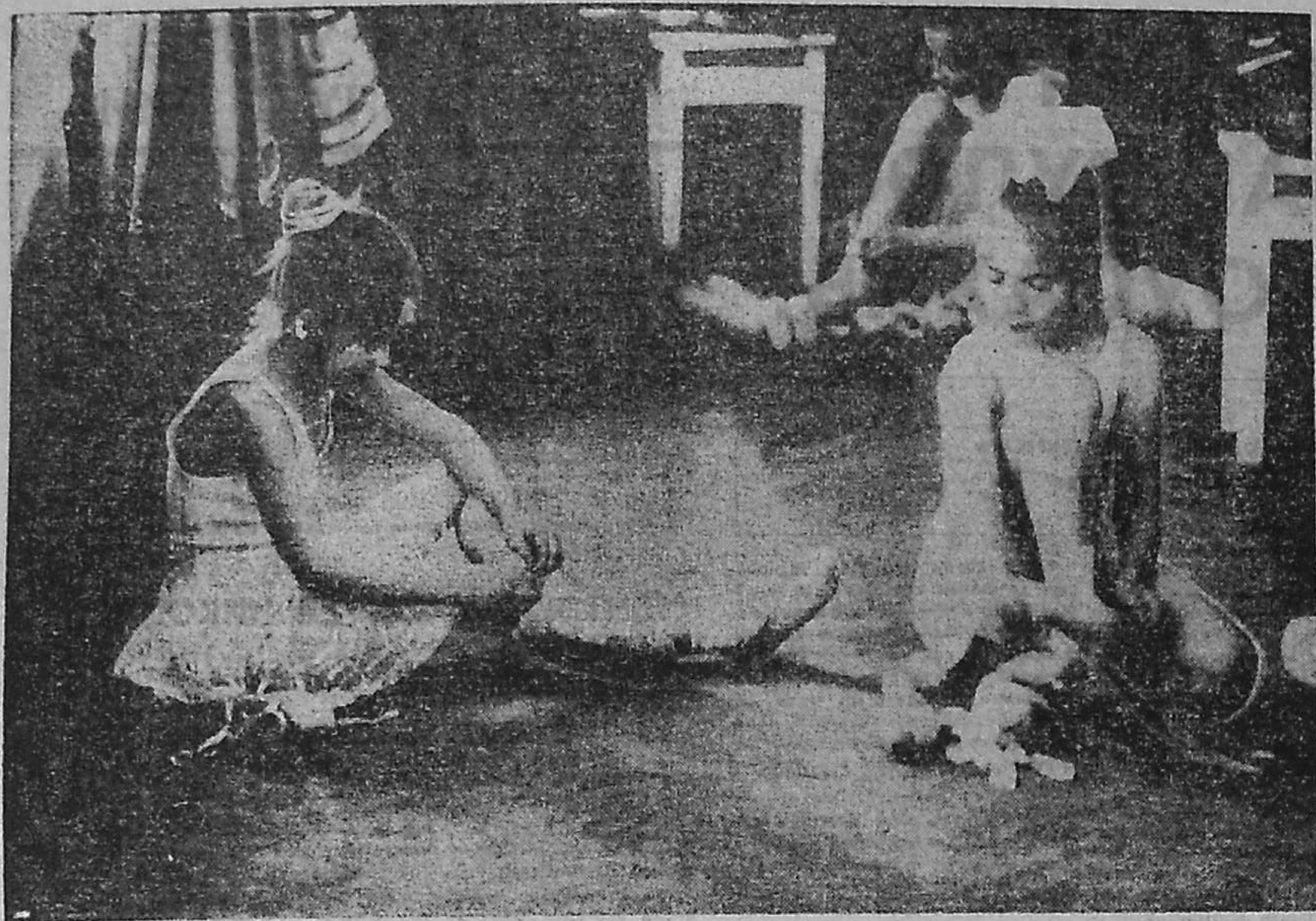
Дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр хараад үзэхэдэ, арадай депутадууд С. Н. Булдаев, А. В. Ковтунов Россин дулдыданги бэшэ байдалтай, засаг тухай Декредтэй болохо байһые һайшаанагүй, полит-таһагуудые бүхэли зандань үлөөхэ хүсэлтэй ха. Харин тэдэнэй һанамжын еһоор, прокурорнууд, судьянар партиһаа дулдыданги байдалһаа уламжалан, үнэн зүб сүүд шиидхэхэ юм ха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй түрүүлэгшэ, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй арадай депутат С. Н. Булдаевай хоер һанамжатай байһаниинь гайхалтай. «Правда Бурятии» газетэдэ үгэһэн (30. 06. 90 он) интервью соогоо Буряадай АССР-һээ һунгагдаһан арадай депутадууд РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдал тухай Декларациин түлөө дуугаа үгөө (эндэ өөрыгөөшье оруулалсаһан байгаа ха) гэжэ тэрэ батална, харин оройдоол 13 хүн Декларацибуруушаагаа, һүүлээрнь дуугаа үгэхэ үедэ ондоо кнопко даража орхиһан байгаабди гэжэ тэдэ съездын Президиумдэ бэшэг эльгээһэн байна. 544 хүн энэ асуудал дэмжээ, 271—буруушаагаа, 30 хүн дэмжээ, буруушаагаашьегүй гэжэ «Аиф» бэшэһэн байна.

Энээнтэй дашарамдуулан, иимэ асуудал гарана: Харюусалгатай тушаалнуудые эзэлдэг арадай депутадууд С. Н. Булдаев, В. К. Агалов болон А. В. Ковтунов гэгшэдэй демократизациин хүгжэлтые түргэдхэлгэ буруушаажа дуугаа үгэхэдэнь, республика дотороо демократизаци хайшан гээд хүгжөөн бэелүүлхэ болонобибди?

Иимэ депутадуудые дуудаха тухай асуудал һунгагшадай урда табихаар болоо бэшэ гү?

Н. БОГОНАТОВ,
хүдэлмэрилэгшэ.

ҮНДЭҺЭГҮЙ БАРИМТАНУУД ГҮ?

«Сэнхир хотын» искусствын һургуули» гэһэн статья тушаа

Хүндэтэ «Молодежко»!

Дээрэ дурдагдаһан статья тухай өөрынгөө һанамжа хэлэхэ хүсэлтэйб. Энэ хүсэлэймни ушар шалтагааниие саашадаа ойлгохо еһотойт гэжэ һананаб.

Теэд гаршаг болон эхниинь юун тухай хэлэгдэхэ байһаниие тодолкогүй. Гэбэшье Северобайкальскда соелой (искусствануудай) һургуулиин хэрэг байдал тон таарамжагүй болонхой гэжэ ойлгохоор байба. «Арбан табан жэлдэ хүдэлмэрилһэнэйнгөө хугасаа соо тус һургуули зохеохы арга шадабариие гээжэрхеэ, харин тэрээнэй администрациинь бэеэ даагаад ажаллаха гэһэн гү, али ямар нэгэн ондоошье эдэбхи үүсхэлнүүдые дэмжэхэгүйһөө байтагай али бүхы талаарнь хизаарлахые оролдодог» гэжэ бэшээтэй. Теэд автор түгэсхэлдэнь бишыхан асууһан тэмдэг табинхай. Энэ һэжэглэлтэһээ эхилээд саашадаа тэрэ бүри шангаар гэмнэжэ ороно:

«Баһа өөһэдынгөө сэнхир хото город байгуулха, өөһэдынгөө хүсэлэл бэелүүлхэ гэһэн хүнүүдые тэдэ юундэ хизаарлаха болооб? Эндэхи ээдыкь үнэхөөр бэлигтэй хүнүүдые дүтэ хүргэнэгүйб?»

Тэрэ гээшэнь һургуулиин директор Л. С. Давыдова, мүн баянай классаар багша С. А. Давыдов. «Эндэхи хүүгэдые искусствада һургалга ехэл хайратай байдалые һануулна. Юундэб гэхэдэ, худал хуурмаг бэшэгүүдтэ гэрэа табижа шадаха хүнүүд эндэ багшална» Эдэ үгэнүүд һургуулиин бүхы коллектив тухай хэлээтэй.

Теэд юундэ бэшэгэй автор иимэ шангаар гэмнэхэ болооб? Эгээн түрүүн зохеохы арга шадабари, бэлиг талаан тухай хэлэхэдээ, автор юун тухай хэлэхээ һанааб гэжэ мэдээд туршая. Зохеохы бэлиг тухай хэлэхэнь ехэл орео байдаг. Энэмнэй нэгэ үгөөр хэлэхын аргагүй. Үргэн хэмжээнэй удхатай үгэнүүд ха юм. Теэд шанга үгын хэлэгдэһэн хадань тэрээндэ шангахан үндэһэ һуури олгохо еһотойбди. Һургуулиһаа гараһан хүүгэд ямар эрдэм мэдэсэтэй байнаб, тэдэ ямараар конкурс болон концертнүүдтэ бэеэ харуулнаб, һургуулиишье өөрөө оршон тойрондо соел культурын ямар эрхэ байдал байгуулнаб гэжэ һайн мэдэхэ, сэсуулжа үзэхэ хэрэгтэй.

Теэд автор һургуулиин ажабайдалай үйлэ хэрэгүүдые тон һайнаар мэдэхэ гэжэ оролдоогүй. Багшанартай хөөрэлдэхэ үедөө тэрэ «зохеохы бэлиг шадабари тухай һонирхоод үзөө. Тэрэ өөрөөшье эндэхи хүнүүдэй үгэ хэлэлгэнүүдтэ администрациин коллективтэ ямар нүлөө үзүүлдэгые хаража үзэһэн байна. Тиигээд администрациин нүлөөлхы шанга мүр сэрээ олоо ха юм.

Эдэ бүхы гэршэлэлгэнүүдэй һүүлээр юунэй болоһые ойлгохоор байба. Теэд хэнэ хэнэй юу дэбэргэһые дэб гээд ойлгохын аргагүй байгаа һэн. Бодото үйлэ хэрэгүүдые удаа дарсалан ойлгохо гэжэ оролдоод үзэе даа.

Һургуулида эгээн түрүүн ерэһэнээ һананаб. «Искусствануудай һургуули» гэһэн гаршагынь эндэхи һургуулиин нэрэ зэргые үлүү ехээр үргэһэн гэжэ һанахаар. Ута бараан шэнги һургуулиин коридор соо ороходо, хүүгэдэй олон гуталнууд жэрылдэжэ байгаа һэн. Саагуша ябахадамнай, угаа уйтан таһалганууд дайралдаба. Теэд тэдээн соонь бүхы юумэ эмхи гуримтай байба. Балетнэ класс соо стэногой дэргэдэ хэшээлнүүд үнгэрнэ. Эдир уран зураашад мольбертнүүдэй саана һууна. Оркестрэй классай үүдэнэй нүхөөр хэнэйшьеб эсэгэ хүбүүгээ шагаажа байгаа...

Энэмнай үнэхөөрөө искусствануудай һургуули байгаа һэн. Самодеятельнэ творчествын кружогууд бэшэ. Харин программануудай еһоор хүдэлжэ байһан һуралсалай классууд, дүршэлтэй багшанар. Хуушан городой модон гэр байрануудай, бараагуудай дунда байһан һургуули. Эдэ бүхы жэлнүүдэй туршада тэрэ ургажа байһан Северобайкальск хотын ажабайдалда ехэхэн нүлөө үзүүлжэ байһан байна. Хүүгэдээ иимэ һайнаар һургаха арга боломжо тус барилгада олохон гэр бүлэнүүдые байлгаһан байгаа еһотой гэжэ һанагдана.

Нүхэр Л. С. Давыдова эдир северобайкальскынхидай эстетическэ бэлэдхэлые үргэдхэхэ гэжэ жэлһээ жэлдэ оролдожо байһан байха юм.

Һургуулида залгалаа гэр бариха гэжэ хэды ехэ оролдолго гаргаабибди! Арадай сүүдэй анханда түбхинэһэн гэр болон «Ритм» гэжэ клубта нэгэ хэды классуудые нээлгэ, Заречный поселогто һургуулиин филиал байгуулга... Юрэдөө хэды ехэ дабалтанууд дабагдааб! Иимэ олон газарнуудта байгуулагдаһан классуудта хэшээлнүүдтэ ябаханьшье, зааханшье хүшэр бшуу. Игэжэ зобоһонойнгоо түлөө үлүү салин абахагүйш, ондоо хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртэхэгүйш.

Мүнөө искусствын һургуулида 396 һурагшад һурана. 522 үхибүүд ажахын тоосоокой классуудта ябаха. Мянгаад үхибүүд искусствоор һонирходог байна. Северобайкальскые багашаг город гэжэ нэрлэдэг ааб даа. Тиигээшье һаа, мянгаад үхибүүдэй искусствын һургуулида ябаха дуратай байһанда омогорхохоор лэ.

Эдэ болон бусад асуудалнуудай һайнаар шиидхэгдээ гээшэ һаа, үхибүүдшье, тэдэнэй түрэлхидшье, багшанаршье һанаагаа амаршаха һэн. Тиимэһээ үхибүүдэй түлөө оролдохо, искусствын һургуулиие һэйжэруулха саг хүрэжэ ерээ.

...«Ажалдаа ямараар хандадаг байһыемни мэдэнэ ха юмта. Тиимэһээ үнгэрһэн долоон хоногой туршада хэшээлнүүдые алгадаашье һаамни, мүнгэ түлыт», «Хэшээлнүүдэй үедэ бухгалтеридэ классайнгаа хэрэгээр ошооб. Тиимэһээ хэшээл үнгэргэгдөөгүй гэжэ тоолохо еһогүйт». Иимэрхүү мэдүүлгэнүүдые үгэһэн багшанарые зэмэлэлтэй гү? Тэдэнэр өөһэдынгөө дураар хэшээлнүүдтэ ябангүй байгаагүй ха юм... Зарим багшанар зэмэтэй байһанаа зааханшье мэдэрхые оролдонгүйгөөр һургуулиин директортэй эбсэшэгүй тэмсэл ябуулжа эхилшэдэг.

Игэжэ бидэ мүнөө «гал дүлэнэй» гаража эхилһэн газарта хүрэжэ ерэбэбди. А. Г. Брянскаягай (фортепианна классай багша) гомдол бариһан ушар райкомдошье, райгүйсэдкомдошье, нютагай профсоюздашье мэдээжэ болоо һэн. Уданшьегүй элдэб янзын комиссинууд һургуулида шалгалта үнгэргэхээ ерэдэг болобо. Эдэ комиссинууд һургуулиин директорнүүдые зүб комисси абаа гэжэ нэгэн дууһаар хэлээ. Гэбэшье Александра Григорьевна гомдоһоор зандаа байһанаа мэдүүлжэ, 1987 оной май эсэс багта һургуулида ниитэ суглаан үнгэргэгдөө һэн. А. Г. Брянская ямаршье үндэһэ баримтагүй гомдол оруулаа гэжэ сугтаа хүдэлдэг багшанарынь суглаан дээрэ тэмдэглэһэн байна.

Тусхай шалгалта гэхэ гү, али аттестаци гараха дурагүй байһанаа мэдүүлжэ, А. Г. Брянская һургуулиһаа өөрынгөө дураар гаража ошохо баатай болоо һэн. Сугтаа хүдэлдэг багшанарынь А. Г. Брянскаяда иимэрхүү характеристикэ үгэнэ: «Зургаан жэлэй туршада Александра Григорьевна искусствын һургуулида хүдэлжэ байһаншье һаа, нэгэшье дахин инструмент дээрэ наадажа, концертнүүдтэ хабаадажа үзөөгүй. Концертмейстерскэ болон аккомпаниаторска часуудһаа эрид арсадаг байгаа». Эндэһээ бодоод үзэхэдэ, Брянская хүнүүдтэй үгээ ойлголсожо шададаггүй, ажалдаа зохеохы еһоор хандадаггүй багша байшоо бшуу.

Һураха дурагүйшүүлые «намнажархеоб» гэжэ В. С. Марченкын хэлэһэн үгые һанаандаа оруулаадхибаб. Искусствын һургуулида үхибүүдые гоё һайханда дуратайгаар һургаха гэһэн үүргэтэй ха юм. Теэд тус һургуулида һураханаа ерэһэн үхибүүдые юундэ өөрынгөө дураар «намнаха» болооб гэһэн асуудал гаража ерэнэ. Багша хүнэй игэжэ хэлэхэдэ, дурсаа гутангүй байхын аргагүйл.

Һургуулида хүдэлжэ шадахагүй багша гэжэ тэрээн тухай хэлээ һаамни зүбтэй ха. Игэжэ директор тэрэниие һургуулиһаа гаража ошохыень баадхаһан байна. В. С. Марченко квартирала ондоо городтой андалдажа, зөөжэ ошонхой. Энэмнай аяар арбаад жэлэй саада таа болоһон ушар ааб даа. Ямаршье хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоһон жэлнүүдтэ иимэрхүү байгаал ха юм гэжэ уншагшад һанажа магадгүй. Теэд ямаршье жэлнүүдтэ ажалдаа зохеохы еһоор хандадаг, түрүү һанал бодолтой хүнүүд олон байдаг ха юм.

Үйлэдбэриин харилсаануудай ямар байһан тухай бидэ һайн мэдэдэгбди. Муугаар ажалланаш гэжэ хүтэлбэрилэгшын ажалшандаа хэлэхэдэ, урдаһаань һэнгэргүйхэнөөр өөрөөшье һайн хүн бэшэш гэжэ харюусажархидаг заншалтай. Иимэрхүү байдалда хоер тала үгэеэ ойлголсожо шадахагүйдөө бэе бэедээ хоролхожо эхилшэдэг. Коллективэй гэшүүдэй хоорондоо иимэ харилсаатай байхада, ажал урагшаа ябахагүй бшуу. Северобайкальскын искусствын һургуулида иимэрхүү байдал тохёолдоһон байна.

Телевизорэй туһаламжаар бидэ хэды ехэ юумэ мэдэдэг болокобибди! Хүгжэнги оронуудта ажалһаа һамшаха, муугаар һураха, гурим эбдэхэ ушарнууд ехэ хомор юм. Бүхы юумэндэ саб гэмээр, тоб байса хандаха, гуримтай байха гээшэ ямаршье арадуудай заншал болоно. Хэрбээ хэн нэгэнэй ажалай гурим эбдээ гээшэ һаа, шангахан хэмжээнүүдые абаха ушарнууд али олон дайралдадаг. Теэд манай эндэ яахадаа багшанаршье ажалдаа һайнаар хандажа шаданагүйб? Хэшээлнүүдые үнгэргөөгүй аад, мүнгэ түлэгты гэжэ баадхаһан багшанарые шоо үзэхөөр лэ. Бүхы юумэн бараагаар үнгэрхэ аабза гэжэ һанаад лэ һанаа амар ябажа байдаг хүнүүд алхам бүхэндэ ушардаг. Саашадаа иимэрхүүгээр ажаһууха болоо һаамнай, ямаршье туһа гарахагүй.

Анханда ажалдаа һайнаар хандадаг байһан зарим хүнүүд бүгэдэнэй жэшээгээр мүн лэ һальхай ябадалнуудые гаргажа захалдаг. Хүн бүхэнэй багахан сагаараашье һаань ажалһаа һамшахада гүрэндэмнай хэды ехэ хохидол үзүүлэгдэнэб гэжэ мэдэдэггүйбди. Теэдшье энээн тухай хүн бүхэн бодохо гэжэ оролдодоггүй ааб даа.

Районно хэмжээндэ шиидхэбэри абахагүйдэнь үнөөхи эхэнэрнай республиканска организацинуудта хандаха гэжэ бодоһон байна. Эрхүү хотодо ажаһуудаг тэрэнэй эгэшэ — О. Г. Еременко энэ хэрэгтэ хабаадалсаа. Соелой министерствэдэ Брянскаягай гомдол оруулхада, эгэшэнь Северобайкальскын газетэдэ материал эльгээгээ. Игэжэ хоер эхэнэрэй гомдолнууд нишэ тиишээ эльгээгдэжэ, хүлгөөн эхилшэһэн байна. Бүхы юумэн энээгээр дүүрээ гэжэ бү һанагты. 1989 оной апрель һарада КПСС-эй ЦК-да бэшэг эльгээгдэшоо.

...Саашадаа театрта харуулагдадаг зүжэгүүдтэл адли һонин ушарнууд эхилшоо һэн. Би мүнөө гартаа ЦК-да эльгээһэн бэшэгэй буулгабари бариад байнаб. Тэрээн соо юун гэжэ бэшэгдэнэб? Автор юрэл гомдожо байһан тухайгаа нэгэшье үгөөр тэмдэглэнэгүй. «Арбан табан жэлэй туршада Северобайкальскын искусствын һургуулида хэдэн арбаад залуу мэргэжэлтэдэй хуби заяан анхарагдангүйгөөр үлэшэнэ. Л. С. Давыдова гуринхэ шоходол адли хорото ябуулгаяа үргэлжэлүүлһээр зандаа. Мүнөө үедэ һургуулида иимэ байдал тохёолдохо гэжэ хэнэйшье үнэншэхөөр бэшэ...» Бэшэг соо иимэрхүү үгэнүүдые уншахадаа, гайхахын ехээр гайхаа һэм, һанаанһаа абтаһан үгэнүүдэй олон гээшэнь!

Нютагай организацинуудта иимэрхүү бэшэг эльгээгдэдэггүй байха. Ажалшадай зүгһөө ороһон гомдолнууд партиин обкомдо, удаань ондоошье органуудта эльгээгдэдэг ааб даа. Энэ удаа Брянская болон тэрэнэй эгэшын зохеоһон бэшэгүүд баһал партиин обкомдо, удаань соелой министерствэдэ эльгээгдээ. «Бүхы юумэ түргэн элирүүлхэ», «комисси суглуулха», «түргэн элидхэхэ» гэхэ мэтэ захиралтанууд дээдын органуудһаа ороо һааб даа. Искусствын һургуулида залуу мэргэжэлтэдэй хуби

...зэлэн юумэ анхарагданагүйб? Энэ асуудалда түргэн харюу олохыень эрилтэ табиһан захиралтанууд дээрэ дээрэ ороно звхалаа. Тиихэдэ үшөө рэйгэ ороно гэжэ нэрлэгдэһэн Давыгуринха шоно гэжэ нэрлэгдэһэн Давыдовагай ажалдаа ямараар хандадаг байһан тухай шалгажа үзэхэ гэһэн бэшэг ороһон байна...

Гэхэ зуура, эмхидхэгдэһэн комиссиин шалгалта үнгэргэхэ нэгэшье үндэһэ байгаагүй бшуу. Тиигээшье һаань рикта байгаагүй бшуу. Тиигээшье һаань комиссиин гэшүүд профсоюзна хүдэлмэри хүрэтэр бүхы юумэ шалгажа гамэри хүрэтэр бүхы юумэ шалгажа һургуулида бэрхэ багшанар хүдэлрөө. һургуулида бэрхэ багшанар хүдэлнэ. 1984 онһоо хойшо директорэй дэргэдэ совет байгуулагдажа, ажалдаа харюусалгатайгаар хандана, «коллектив концертнэ ажал хэрэгүүдые эдэбхитэйгээр ябуулна», «һургуулида искусствын эди шадине ндхан тараахa талаар нилээд олон хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг байна» гэхэ мэтээр хэлэгдэһэн үгэнүүдые уншахадаа, шалгалтанууд зүб үнгэргэгдөө ха юм гэжэ һанааб. Зарим тэды дутагдалнуудшье дайралдаа һааб даа. Залуу мэргэжэлтэдэй зарим эдэбхи үүсхэл дэмжэгдэнгүйгөөр үлэшэдэг байна гэжэ комиссиин гэшүүд тэмдэглээ...

Мүнгэнэй талаарашье зарим дутуу дунданууд, дүрим эбдэхэ ябадалнууд дайралдаа гэжэ зарим гэшүүд тэмдэглэһэн байна. Теэд эндэнь ебэһээр тайлбари үгэжэ, бүхы юумэ сэхэ руунь хэлээ, тодоруулаа һаа дээрэ ха. Ажахын тоосоондо ороһон классуудта эрхим һайнаар һурадаг үхибүүдые юрын классуудта оруулха тухай нүхэр Давыдова дурадхал оруулаа һэн. Иимэ хэмжээнүүдые абахада, үхибүүдшье урмашуулагдаха, түрэлхидшье бага мүнгэ түлэдэг болохо байна бшуу. Теэд Давыдовагай ажал хүдэлмэриин хойноһоо нягта херхоор адаглан хаража байдаг зарим ноед энээниинь абаһаар обеоржо, дээдын органуудта дуулгаа һааб даа. Удэншьегүй директортэ донгодолго үгтэбэ. Ажалайнгаа, түлөө тоосожо, эрхим дүнгүүдые туйлаһан янаа харуулхын тула иимэ шэнэ арга һэкаа гэжэ Давыдова тухай хэлсээд абаха хүнүүдшье олдоо һааб даа.

Дээрэ дурсагдаһан комиссиие толгойлһон профсоюзай түлөөлэгшэ һурагшад болон түрэлхидэй тала барижа, тэдэнэй түлөө бүхы шадалаараа оролдоо ёһотой гэжэ бү һанагты. Иимэ юумэн хаанаһаа болохо һэм! Директорэй, мүн зарим багшанарай үүсхэл дарахаһаа гадна комисси иимэ резолюци абажархео. «Ажахын тоосооной отделениһээ һурагшадые юрын классуудта оруулжа болохогүй. Онсо бэлиг талаантай гэжэ элирүүлэгдэһэн нэгэжхоер лэ үхибүүдые оруулхыень ерсанагүйбди». Теэд бэлигтэй үхибүүдэй олон байгаа һаа, яаха болоноб? Заабол бэлигтэйшүүлые элирүүлхэ зорилготойгоор иимэ һургуули байгуулагдаагүй бшуу. Ямаршье үхибүүдые гоё һайханда, хүгжэмдэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, бүхы юумэ ойлгожо һургаха гээшэ искусствын һургуулиин багшанарай гол зорилго болоно ха юм.

Административна хэмжээнүүдые абажархиха шалтагаан харагданагүй гэжэ хэлэһэниинь бүришье гайхалтай. Теэд юундэ Давыдовае ноед дэмжэхэ дурагүйб? Гомдол оруулһан үнөөхи эхэнэртэ «шалгалта үнгэргэгдэнэ», «зааггээ», «хинагдажа байна» гэхэ мэтээр хэлэжэ, һанааень тэгшэлхэ зорилго урдаа табиһан ноедые ээмэлхээр бэшэ гү... Иимэ байдалда кадрнуудаа хамгаалхые оролдохо бэшэ, харин өөһэдынгөө тала херабал дээрэ гэжэ тоолодог ноед һайд олон ааб даа. Брянскаятай мүүдалдаа һаашни, шамайешье муушалһан бэшэгүүдые иишэ тиишэнь эльгээхэдээ магадгүй гэжэ тэдэнэр һанана.

Ута унжагайгаар үргэлжэлһэн энэ ушар иимэ һайнаар дүүрэшэхэ гэжэ Брянская нэгэшье дахин һанаагүй байха. Северобайкальскын искусствын һургуулида «өөһэдынгөө сэнхир город» байгуулха дуратайшуулда шангахан харюу үгтөө гэжэ газетэдэ бэшэгдээ. Брянская энээниие уншахадаа, ехэл хүхеэ ёһотой.

Бэлигтэйшүүл юрын классуудта оруулагдаха гэжэ автор бэшэнэ. Теэд би искусствын һургуулида ошоходоо, иимэрхүү юумэнтэй нэгэшье дахин ушараагүйб. Юрэдөө бүхы юумэн намда һайшаагдаа, ажалдаа зохеохы ёһоор хандаhат, багшанартнай һайнаар хүдэлнэ гэжэ ерэхынгээ урда тээ Л. Давыдовада хэлээ һэм. Теэд Улаан-Үдөөр аяншалгада ерэһэн зарим багшанартай (Северобайкальскын һургуулида хүдэлжэ байһанаа гаргагдаһан) уулзажа, тобшолол хэхэеэ яараа хаб гэжэ һанаад абааб. Залуу кадрнууд һургуулида анхарагдангүйгөөр үлэшэдэг байжа болоо ха гэжэ һанаа һэм. Ажалһаа гаргагдаһан бэшэ, харин өөһэдынгөө дураар гараһан гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Бүхы арга боломжоео сүм хэрэглэн ажаллахын аргагүй байгаа гэжэ тэдэнэр намда хэлээ һэн.

Бүхы юумэ хубилгангүйгөөр байһан соонь хэлэнэ гэжэ һанажа байгаашье һаа, документнүүдые хараад үзэхэ гэжэ шиидэбэб.

Коллективэй һанамжа хараада абтагдадаггүй байгаа гэжэ документнүүд соо хэлэгдэнэ. Үндэһэ баримтагүй мэдүүлгэнүүд, захиралтанууд дээрэ дээрэһээ орожо, хэрэг байдалые бүришье мухардуулжархиһан байна.

Министерство руу эльгээгдэһэн бэшэгэй мүрнүүдые жэшээ болгон дурдаад үзэнэ. Хуурмаг баримтанууд дурдагдаа гэжэ статья дотор хэлэгдээ һэн. Теэд ямар хуурмаг баримтанууд дурдагдаһан байгааб гэжэ уншагшаднай һонирхохо байха. Бэшэгтэ гараа табиһан багшанарай фамилинууд хубилгагданхай гээшэ. Юрэдөө иимэ бэшэгые нэгэшье анхарангүйгөөр орхижорхихо ёһотой байгаа бэшэ гү гэжэ һанахаар.

Байгша оной февраль һарада һургуулиин партийна суглаан дээрэ «коммунист Давыдовае хамгаалхая», «нэрэ хүндэеэ хамгаалхын түлөө нүхэр Давыдова арадай сүүдтэ хандаха ёһотой» гэхэ мэтэ тогтоол абтаа һэн. Людмила Степановна иигэжэ хэлээ: «һургуулида хүдэлжэ байһан багшанарай олонхинь залуушуул юм. Залуушуул гээшэмнэй ямаршье асуудал үнэн зүбөөр шиидхэхэ гэжэ оролдошодог зон гэжэ мэдээжэ».

Эдэ асуудалнуудые һайнаар хаража үзэхын аргагүй байгаа гээшэ гү гэһэн асуудал гаража ерэнэ. Хэрбээ иишэ тиишэнь бэшэгүүдые эльгээнгүйгөөр коллектив соогоо бүхы юумэ шиидхэхэ гэжэ оролдоо һаань, үлүү үгэ хүүр гарахагүй байгаа. Тогтошоһон жэлнүүдтэ хүдэлһэн хүнүүд бүгэдэ албан хойрог ябадалтай гэжэ хэлэжэ болохогүй бшуу. Давыдова тухай мүн лэ иимэрхүү һанамжа хэлэгдэһэн байнэ. Тэрэниинь эрид буруушааха үндэһэ баримтатайбди.

һүүлэй жэлнүүдтэ бүхы юумэн һайн тээшээ хубилшоо гэжэ хэлэжэ шадахагүй байна ха юмбибди. Сэнхир хотын бүхы хүнүүд сэбэр һэшхэлтэй, үнэн сэхэ абари зантай гэжэ хэлэхэ аргагүйбди. Коллектив болон тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэд ээмэтэй гэһэн үгэнүүдые эрид буруушаажа байһанаа мэдүүлнэд. һургуулиин байгуулагдаһаар 15 жэл һаяхан болобо. Ойн баярай урда тээхэнэ һургуулиин коллективые буруу болгоһон ябадал бүришье гайхалтай.

Социальна адли тэгшэ байдалай түлөө хүн бүхэн оролдоно бшуу. Бүхы юумэ үнэн сэхээр харуулха, нэгэшье юумэ нюухагүй гээшэ журналистнуудай уялга мүн. Хазагайруулжа бэшэһэн статья хэншье һонирхон уншахагүй. Энэ хэндэшье мэдээжэ ааб даа.

Залуушуулай газетэ бүхы юумэ үнэн сэхээр бэшэхэ гэжэ оролдодог хэблэл гэжэ һанадагби. Тиимэһээ энэ газетэдэ материалаа эльгээхэ гэжэ бодоо һэм. Давыдовтанда, искусствын һургуулида үнэн сэхэ нэрыень бусааял гэжэ хэлэхэ байнаб.

Э. СОСНОВСКАЯ,
журналист.

МАНАЙ КОРРЕСПОНДЕНТЫН ТАЙЛБАРИ

Искусствын һургуули тухай бэшэгдэһэн статья анхаралтайгаар уншагдаба. Сэнхир городто ажаһуугшадай үхибүүдэй ябадаг гол гуламта болохо энэ һургуули тухай тон зүбөөр бэшэгдэһэн материал гэжэ хэлэхэ байнаб. Ямаршье хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоһон жэлнүүдтэ байгуулагдаһан бүхы юумэ буруушааха, муушалха гээшэ зохид хэрэг бэшэл даа. Тэдэшье жэлнүүдтэ һайн шатанууд байһан ха юм.

Онсо бэлигтэй үхибүүдые тодоруулха зорилготойгоор искусствын һургуули байгуулагдаагүй. Бүхы үхибүүдые хүгжэмдэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ гэһэн гансахан лэ зорилго табигдаһан лэ гээшэ. Искусствын һургуули Северобайкальскын соелой гол гуламта мүн гэжэ хэлэбэл алдуу болохогүй. Үхибүүдэй дунда бэлигтэйшүүл үсөөн бэшэ байдаг. Эндэ багшанарһаа гол түлэб бүхы юумэн дулдыдадаг ааб даа. Давыдовтан тухай хэблэл ходо бэшэдэг. Теэд бусад багшанар юундэ тэмдэглэгдэнэгүйб гэжэ асууха дуран хүрэнэ. Л. С. Давыдова түрүү бэрхэ администратор, харин С. А. Давыдовтан бэлигтэй бэрхэ багша юм. Теэд тэдэнэр хоюулан лэ һургуулиин хэрэг байдал урагшань ябуулна гү! Энэ асуудалда харюу үгэхэ хэрэгтэй.

Онсо бэлигтэй, эрхим һайн бэлэдхэлтэй мэргэжэлтэдые дэмжэхэ, түрүүшын үедэ тэдэнэртэ туһалха гээшэ мүнөө юунһээшье шухала. Бүхы юумэ хуушанай аргаар шиидхэхые оролдохо, болгоомжотой байха гээшэ мүнөө хубилалтын үедэ балайшье тааранагүй. Тиимэһээ зарим ушарнуудта Давыдовтан буруушье байхадаа болохо бшуу. Ганса А. Г. Брянская бүхы юумэ үнэн зүбөөр шиидхэхэ гэжэ оролдоһонойнгоо түлөө зобоно гү! Үгыл даа. Михаил Пнев, Цыпелма Базаржапова, үбгэ һамган Марченкатан, Ольга Фурман (ВСГИК-гай багша), Ольга Маенкова баһал иимэрхүү байдалда орожо үзөө.

Марченкатан Северобайкальскынгаа квартира ондоо тэхэр һайнаар андалдааб! Энэ андалдалга алишье талада һайнаар дүүрээгүй. Андалдалгын үедэ Владимир Сергеевич ехээр үбдэжэ, больницада ороһон байна. Хэрбээ һургуулидаа хүдэлһөөр зандаа байгаа гээшэ һаа, тэрэ квартираяа ондоо городтой андалдаха гэжэ оролдохогүй һэн.

«Марченко һураха дурагүйшүүлые намнадаг байгааб гэжэ хэлээ». Бэшэг соо иигэжэ уншахадаа, гайхахаар бэшэ гү... Үхибүүдые «намнаха» гэжэ багша хүн аад, һэнгэргүйгөөр хэлэжэ байхадань, гайхангүй яахабибди. Теэд бодото дээрэ хэр иимэ байгааб! Мүнөө болоһон хойно бүхы юумэ элирүүлжэ, шалгажа шадахагүйбди. Гансал тухайламжаар бодомжолжо, дүнгүүдые гаргаха гээшэ тон буруу хэрэг. Эстетическэ талаар һуралсал тухай ходо хэлэдэгбди. Бүхы орон доторнай эстетическэ талаар һуралсал һайнаар эмхидхэгдэнхэй гэжэ нэгэ үедэ уряа лозунгнууд хаа хаанагүй үлгөөтэй байдаг һэн. Математикаар, ЭВМ-ээр, компьютернүүдээр һонирхохо ушарнууд һүүлэй үедэ олошороо. Түрүүшын үедэ һонирхоһон аад, һүүлдэнь һонирхохоео болишодог хүнүүд баһал дайралдадаг. Огто һонирхогдоогүй, һайшаагдаагүй мэргэжэлдэ һураха ушарнууд мүн лэ олон. Дээдэ һургуули дүүргэһэн тухай диплом тойшье һаа, ехэ юумэ мэдэдэггүй, һайнаар хүдэлхэ гэжэ оролдодоггүй мэргэжэлтэд ушардаг. Иимэл хүнүүд аюултай гэжэ һанаха байнабди. Директорэй захиралтаар класстань үхибүүдые оруулхадань, Михаил Пнев дураа гутадаг һэн. Үхибүүдшье багшадаа, Михаил Пневто үнэн зүрхэнһөө дуратай байгаа. Энээниие тэрэнэй орондо хүдэлхэеэ ерэһэн багша Любовь Степановна Лобыгина нюунагүй. һургуулиин программаһаа гадуур юумэ шабинартаа зааха гэжэ оролдодог байһанайнь түлөө зарим багшанар Михаил Пневто дурагүй һэн. Теэд багша бүхэн өөр өөрын тусхай системээр хүдэлхэ эрхэтэй ха юм даа. Үйлэдбэриин харилсаануудай ямар байдаг тухай дурдаа һэмди. Ши муугаар хүдэлнэш гэжэ хэлэхэдэнь, өөрөөшье һайн хүн бэшэш гэжэ урдаһаань харюусажархиха... Хубиин ажабайдалһаа зарим нэгэ хэһэгүүдые уудалан гаргажа, иимэ ябаһанши, тиимэ байһанши гэжэ байгаад зэмэлхэ ушарнуудта эсэс табигдаха ёһотой. Үнгэрһэн юумэн үнгэрэн ошоо ха юм гэжэ мэдэхэеэ ядадагбибди... Студент ябахадаа, тэлэрүүлгын газарта ороо һэнши гэжэ байгаад хэзээни үни үнгэрһэн юумэ дурдаха үешье болодог. Иимэ ябадалнуудһаа мултарха хэрэгтэй. Илангаяа хүтэлбэрилэгшын иимэрхүү юумэнүүдые дурдахада, таагүй байдаг. һургуулида 5 жэлэй туршада багшалжа байһан Тамара Степановна Бидененко тухай хэлэхэ болоо һаа, энэмнай эрхим бэрхэ багша юм. һургуулиин директор заатагүй энэ багшые һургуулидаа хүдэлгэхэ гэжэ би байгаа оролдолгоео гаргаагүй байха. Т. С. Бидененко үбгэнтэеэ хамта эндэ ерэжэ, өөреэл ажалда түбхинөө һэн.

Харин мүнөө коллективэй һанамжа тухай тогтоебди. Бүхы коллективэй һургуулидахи байдал тухай нэгэн һанамжатай байһан тухайгаа хэлэхэдэнь гайхаа һэм. Түрүү бэрхэ мэргэжэлтэшье намһаа үлүү ехээр гайхаха байгаа ёһотой.

Бүри һаяхан һургуулида хүдэлхэеэ ерэһэн багшанаршье дээрэ дурсагдаһан ушар тушаа нэгэн һанамжатай байһанаа мэдүүлээ. Михаил Пневой иигэжэ хэлэһые һанаандаа оруулаа һэм. Хабар клубта ошоходоо, багша Елена Николаевна Песенко гэгшэтэй уулзажа хөөрэлдөө. Бэшэгтэ бишье гараа табилсаа һэм гэжэ тэрэнэй хэлэхэдэ, Михаил Пнев иигэжэ асууба:

— Намайе танина гүт! Би үнөөхи Михаил Пнев гээшэб. Энэ асуудалдань Елена Николаевна харюусажа шадаагүй. Ушар юуб гэхэдэ, тэрэ Михаил Пневые түрүүшынхеэ хаража байгаа бшуу.

һургуулида түрүүшынгээ жэл хүдэлжэ байһан багшанар ехэ юумэ мэдэнэгүй ха юм. Тиимэһээ бэшэгтэ гараа табиха эрхэгүй байгаа. Коллективнэ бэшэг энэ удаа буруу бэшэгдээ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Бидэ мүнөө социальна адли тэгшэ эрхэ байдалай түлөө тэмсэнэбди, оролдонобди гэжэ байгаад хөөрэлдэнэбди. Залуу кадрнуудай түлөө соелой министерство оролдохо, харюусаха уялгатай. Теэд тэрэ мүнөө бэеэ абажа, бүхы юумэнэй хажуу тээ үлэхэ гэжэ оролдоно. Магад залуушуулай газетэ энэ асуудал шиидхэхэ аалам гэжэ багшанар хүлеэнэ.

Лариса КВАКТУН,
манай корр.

ДОРОЙТОНГИ БАЙДАЛАЙ ТҮЛӨӨ ХЭН ХАРЮУСАХАБ?

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта).

Манай Улаан-Үдэдэ һайнаар амарха, зохидоор эдеэ хоол бариха нэгэшье газар үгы. Гадна сүүдхын туршада ээлжээндэ зогсонгүйгөөр билетшье абажа шадахагүйш, һэрюун ундашье үухагүйш. Республикадамнай юундэ иимэ байдалтайб? М. С. Горбачев зэмэтэй гү? «Мүнгэн, валюта байхагүй!» гэжэ байгаад хаа хаанагүй хашхаралдаха юм. Теэд гансал энээнһээ уламжалан, иимэ доройтонги байдал ушарна гү? Үгы ааб даа! Манай курортно зонондуудта миллион түхэриг оруулбал, жэл үнгэрхэдэ, энэтнай 10 миллион хүрэтэр ургашаха бшуу. Иигэжэ курортнуудай, Байгал далайн, мүн республикын бусад шухаг газарнуудай ашаар баяжахаар ха юм. Эдэ бүгэдэниие эмхидхэхын тула ЦК-гай инструкцинууд, дээдын органуудта хонходолго хэрэгтэй болоно гү? Манай министерствэнүүд болон ведомствэнүүдтэ һүйдхэгдэжэ байһан хуули буса ябадалнууд юундэ усадхагданагүйб?

һарын туршада 800 грамм колбаса гү, али 2 килограмм яһаар хайшан гэжэ ажамидарха тухай ЦК инструкци үгэхэ гү? Манай Бүряадта хэды ехэ нуурнууд, уһан далайнууд бии гээшэб! Теэд Улаан-Үдын магазинуудта минтэй загаһанһаа ондоо юушье харахагүйт.

Хубилган шэнэдхэлгэ һайнаар ажаһууха, хүсэ шадалаа элсүүлэн ажаллаха бүхы арга боломжонуудые маанадта олгоно. Тиимэһээ бүхы юумэн маанадһаа, хүтэлбэрилэгшэдһөө илангаяа Таһаа дулдыдана бшуу. Магазинуудай прилавогуудай хооһон байһанда хубилган шэнэдхэлгэдэ дурагүй хүнүүд баярлана ёһотой. Иимэ хүнүүдые урдань бидэ мэдэхэ аргагүй байдаг һэмди. Харин мүнөө хэрэг байдал хубилаа ха юм. Энэ талаар Президент болон тэрэнэй командын оролдолго ехэтэ һайшаагдана. Генеральна секретарь болон РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын бэе бэеэ ойлгохогүй ябадал зарим хүнүүдтэ һайшаагданагүй. Юундэ бэе бэеэ ойлголсоногүйб гэжэ би балай гайхахагүй байнаб. Нэгэн һаналтай байгаа һаань, одоол һэжэглэхэ һэм. Горбачевшье, Ельциншье манай оронии хүгжэнги оронуудай тоодо оруулха гэһэн һайн һайхан зорилго урдаа табина бшуу.

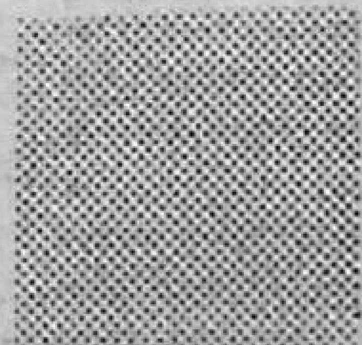
Леонид Васильевич, Та Россин гүрэнэй толгойлогшо тухай балай һайнаар хэлэнэгүйт. РСФСР-эй эрхэтэн байһан тула энэ һанамжыетнай эрид буруушаанаб. Революционернүүд ондо ондоо үзэл бодолтой байдаг гэжэ мартажа болохогүй. Та бидэ хоёршье адли бэшэ ха юмбибди. Борис Николаевич зонхилон захиралгын системын үедэшье ажаллаһан хүнүүдэй нэгэн гээшэ. Теэд энэ системэ элдэб янзын «продукнуудые» түрэһэн ха юм. Сталин — Киров, Брежнев — Хрущев, Лигачев — Ельцин. Тэдэнэй хүн бүхэниинь бэе бэеһээ онсо илгаатай. Политическэ системын гол хүсэн болохо Коммунис партиин хүмүүжүүлһэн хүнүүд гэжэ тэдээн тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Партида хэдэн миллион хохидоһон хүнүүдшье бии һэн. Тиимэһээ манай парти хододоо тэмсэдэг парти байгаа бшуу. Партиин зэргэдэ бата нэгэдэл гэжэ байгаа[illegible]

Политическэ ажал ябуулагша үзэл бод[illegible]о хубилгаха ёһогүй гэжэ Та хэлэнэт. Теэд үз[illegible] бодолоо хубилгангүйгөөр шэнэ общество б[illegible]жа болохогүй ха юм. Шэнэ бодомжо, ш[illegible]дэрэл шухала хэрэгтэй.

Россин арадууд шэнээр бодомжолжо ш[illegible]а түрүү хүтэлбэрилэгшэдтэй байһандаа омогоро оно. Ажабайдал гээшэ театртал адли гэжэ н[illegible] агууехэ англичанинай хэлэһые һанаандаа оруулнаб. Теэд Ельцин «Эдеэн бэлэн болоо» гэжэ хэлэдэг актер бэшэл даа. Энэ политическэ ажал ябуулагшын түлөө 150 миллион Россин арадай депутадууд дуугаа үгөө бшуу.

Та яахабта — мэдэнэгүйб, харин би Федерациһаа гараха хүсэлгүйб. Тэрэнэй эрхэтэн байһандаа баяртайб.

А. Ж. РАДНАЕВ,
БГПИ-гэй багша, 1978 онһоо КПСС-эй гэшүүн.

«һоед угсаатан—хүнгэн яһатан»

Ламажаб үбгэжөөл Аха нютагтаа яһала мэдээжэ хүн юм. Ямар үйлэ хэрэгээрээ суурхаа юм гээ һаа, нэн түрүүн энэ хүн нютаг нугымнай эгээл бэрхэ дүй дүршэлтэй ангуушадай нэгэн юм. Хэнэйшье мэдэһээр, үндэр уулата, хангай баян хүбшэтэ Аха нютагай хүн зон бүри һая болотор агнууриие бүхы талаһаань эрхилжэ, табан хушуута малаа тала дайда, хада уулануудай хангил хормой боореор дүүрэн үсхөөд, үнэр баян һуудаг байһан юм.

— Сэхынь хэлэхэдэ, Аха нютагта үгытэй, баян гэжэ онсо илгаржа, бэе бэеэ дарлалсан мүлжэжэ, заража, хашажа байһан зүйл үгы юм һэн. Эгээл адаг малтайнь гэхэдэ, 5—6 үнеэтэй, 15—20 хонитой, 2—3 мориитойхон, хоолойгоо тэжээхэ арга шадалтайхан байһан юм,—гэжэ минии һайн мэдэхэ урданай үбгэд Хайдаб Мункоонов, Бадма Жамбалов, Максар Галсанов, Жаб Дабаев болон бусад хөөрэдэг һэн. Мүнөө һанахадам, Максар таабай өөрөө ехэ ажалша, ангууша хүн һэн ха. Минии мэдэхэдэ, тэрэ Хойто-Ахын һарьдагуудаар үбэл зунгүй оро сагаануудые адуулжа, агнажа ябадаг һэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэшье энэ ажалаа бүтээгээд, хүн зондоо хүндэтэй һэн. Мүн гүрэн түрые үгэһэн түсэб-уялгануудые амжалтатайгаар бэелүүлээд, үшөө ехэ магтаалтай ябаһан үбгэн юм һэн ха.

Мүн Ламажаб үбгэншье баһал иимэ ажал бэелүүлдэг бэлэй. Ламажаб Шарлаевич Машаев һоед угсаатан. Сорогой Шэбар гэжэ тала газарта ангуушанай бүлэдэ түрэһэн юм. Һоед яһатан манай Аха нютагта Сороһоо дээшэ Элшэр, һамарта, Тустаг гол үгсэн Хоншон, Хам-Модон гэхэ мэтэ һууринуудаар отогжоһон, имагтал агнуури эрхилдэг байһан юм. Тэдэнэй гол унаа гэхэдэ оро сагаан байгаа. Тэд баһал үхэр баридаг һааб даа. Жэшээлхэдэ, Ламажаб таабайн гэртэхин 5—6 сагаатай байһан юм. Баабайнь Машын Шарлай гэжэ ехэ ангууша үбгэн байһан юм. Харин таабайнь Маша гэжэ үбгэжөөл айхабтар мэргэн, бэрхэ ангуушан ябаа. Мүнөөшье Сорог өөдэ үгсэхэдэ, Машын сээл гэжэ бии юм. Эндэ тэрэ ангууша мэргэн үбгэжөөл загаһа, нугаһа агнадаг байгаа. Тиихэдэнь тэрэнэй нэрээр Сорог голой тэрэ сээл мүнөө нэрлэгдэнхэй.

Тэрэ үе сагай үхибүүдтэ һургуули һудар гэжэ юун байха бэлэй. «Борьбоео үндыһөөр» лэ гэртэхи, гадаахи ажалдаа ябалсаха даа. Зарим зон багахан хүбүүдээ дахуулаад, агнуурида хэдэн һараар гарашаха. Машын Шарлай 5 үхибүүдтэй бэлэй. Эхэнэрынь Сэбэг Аюшеева гэжэ хүгшэн Хүүргэ нютагай һэн. Һураг сууда гараһан Аха нютагай суута хүнүүдэй нэгэн болохо Шарлай Аюшеевэй түрэһэн эгэшэнь байһан.

Табан үхибүүд сооһоонь бага-сага эрдэм бэшэг шудалһан Буда гэжэ эгээ бага хүбүүниинь Сорогто багшаар ажаллаһан түүхэтэй. Бата Ламажаб хоер үбгэжөөл мүнөөшье сарюун хүнгэн зандаа. Бата Шарлаевич коммунист, дайнай ба ажалай ветеран, олон орден болон медальнуудтай юм. Тэрэ хадаа Аха нютагтаа хамтын ажал эмхидхэлсэһэн юм.

Харин Ламажаб Шарлаевич мүнөө 78 наһанаа хаража ябана. Эдир бага наһанһаа ажал хэжэ, агнуури эрхилжэ үзэһэн. Акада хамтын ажахынуудай бии боложо эхилхэһээ Ламажаб Шарлаевич колхоздо ороһон юм.

— Колхоздо һая ороод, ямар ажал хэжэ ябаа гээшэбтаи?— гэхэдэм Л.-Ж. Ш. Машаев:

— Колхоздо хэзээ ажал дутадаг һэм?— гэжэ асуун һагад харюусаба.— Адуушан, үхэршэн, хонишон ябааб даа. Сэхыень хэлэхэдэ, колхоздо хээгүй ажални үгы.

Тиигээд Ламажаб Шарлаевич гушаад онуудта «арадай дайсан» гэжэ гэмнэгдэн алдаһанаа хөөрөө һэн.

...Аяар табяад гаран жэлнүүдэй саада тээ болоһон үйлэ юм. Гушаад онуудай һүүлэй нэгэ зун Ламажаб булаг залуушуултай Сорогойнгоо нэгэ сабшалангай газарые даажа абаад, үбһэ тэжээл бэлдэхэлгэдэ ажаллаа һэн ха. Талаан буруулхадаа юм гү, али тиимэл хура бороотой зун тохёолдоо юм гү ,хура бороон таһалгаряагүй хэдэн үдэр һүнигүй адхаржа, гол горход эрье һабаһаа халижа, газар дайда уһа намагаар хушагдажа, үбһэ хулһаншье хатахаа болишоо бэлэй.

Эгээл энэ үеэр Ламажабай нүхэдтэеэ табиһан мантан томо сомоо оройһоо оёор хүрэтэрөө шобто норошоо һэн. Тиигээд лэ тэрэ шэмэрүүн харата үе сагта залуу хүбүүе «зорюута үбһэ үжөөбэ» гэһэн хуурмаг үгэ таража, «Ламажаб Машаев «арадай дайсадтай» нягта холбоотой ха, тэдэнэй үгөөр энэ үбһэ үжөөбэ, гутааба» гэжэ һэжэглэгдэжэ, тархи дээрэнь харанхы хара үүлэд сугларжа, мэнэ-мэнэ «шуһата дуһалнууд» унахаар зэбдэхэдэнь, һэргэг Ламажаб нүхэдэйнгөө туһаар Сороһоо гаража, Сэнсэ, Шарза тээшэ зоришоһон юм. Тиигэбэ ябашье Л.-Ж. Машаевые тэрэ сомоогой түлөө мүшхэлгэ; мүрдэлгэ хэнгүй, анирһгүй болоһон юм.

Сэнсын колхоздо ерээд, Ламажаб баһал урданайхяараа хүдэлөөд лэ ябаа. Малшанай хажуугаар агнуурияа эрхилэлсээд, айл боложо, ан бун ажаһууһан юм. Тэрэнэй хани нүхэр монгол угтай Должод Сыреновна Ендонова ажал хүдэлмэридэ бэрхэ эхэнэр юм. Агуу Октябриин сасуутан, республикын габьята малшан Должод Сыреновна наһанайнгаа амаралтада гараадшье, миин гараа тэбэреэд, һуужа шададаггүй. Бүри нёдондо жэл болотор Должод хүгшэн «Коммунизм» колхозой хусануудай гүүртые даажа, эрхимээр ажаллажа ябаһанаа тэдэнээ басагандаа, баһал габьята малшан Софья Доржиевнада дамжуулан үгэһэн юм. Софья Доржиевна 50 наһа гүйсэжэ, мүнөө жэлдэ хүндэтэ амаралтадаа гаранхай. Харин Ламажаб Шарлаевичай Сэнсэ голдо ерээд, амжалтатайгаар ажаллажа ябатарнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын агууехэ дайн эхилһэн юм. Машаев бүхы эрэшүүлтэй хамта фронт мордохол һэн бээ. Теэд тэрэнэй ой тайгаяа, хадаа уулаяа табан хургандал адляар мэдэдэгынь ехэ аша туһатай байба ха юм. 1941—1942 онуудта Л.-Ж. Ш. Машаев ашагта малтамалнуудые бэдэрһэн экспедицинүүдтэй ябалсажа, хара муухай фашистнарые үй бута сохихо хэрэгтэ гол шухала ашагта малтамалнуудые олохо хэрэгтэнь сэгнэшэгүй туһа үзүүлһэн юм.

Нютагайнгаа хүбүүдэй дайнай газарта мордожо, бүхы совет-герман фронт дээрэ боложо байһан байлдаануудта хабаадалсажа ябахадань, Л.-Ж. Ш. Машаевшье фронт ошохо тухайгаа мэдүүлхэдэнь, тэрэниие 1942 ондо сэрэгэй албанда татаһан юм. Тиигэжэ Л.-Ж. Ш. Машаев Алас-Дурна зүгтэ алба хэжэ, сэрэгэй һуралсал гаража, япон самурайнуудһаа Эхэ оронойнгоо зүүн хилэнүүдые хамгаалалсаһан юм.

Сэрэгһээ табигдажа ерэмсээрээ Л.-Ж. Ш. Машаев Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо ажаллаа. «Колхоздо ажал дутахань һэн гү?» гээд манайда хэлсэдэг. Тиимэһээ Ламажаб таабай ямаршье ажалһаа хулжангүй, даалгагдаһан лэ ажалыень дүүргэлсээд ябаа. Малшан, луговод. Колхоздо тэрэнэй хээгүй ажал үгы юм. Колхоздоо хүдэлжэ ябаад, Л.-Ж. Ш. Машаев ойн харуулшанай уялга дүүргэжэ, Аха һайхан нютагайнгаа баялиг болохо ой модо аяар 23 жэл соо аршалан ябалсаа юм. Энээнэйнь гэршэ хадаа ой модо хамгаалһанай түлөө 10 ба 20 жэлнүүдэй дүрбэлжэн түхэлтэй тэмдэгүүд (ромб) тэрэнэй энгэрые шэмэглэдэг. Тэрээнһээ гадна үндэр наһатай үбгэжөөлэй энгэртэ 4 медаль ялардаг.

Ламажаб таабайтай уулзахадаа урдань эрхим ангуушадай нэгэн ябаһыень һанаандаа оруулан, «хэр зэргэ агнадаг байгаа һэмтэ?» гээ һэм.

— Юу хэлэнэш, юрэдөө. Би 15 наһатайһаа сахюур буу үргэлжэ, хэрмэ булга, ан гүрөөл, шубуу шонхор, загаһа нугаһаа олзолдог байһан хүм,—гэбэ Ламажаб таабай.

— Агнуури эрхилжэ, 50 гаран жэлдэ ябаат. Ямар һонирхолтой ушар хөөрэхэ байнат?—гэбэб.

— Агнуурида ябахадаш урша гтэ үйлэнүүд тохёолдохо даа,—гээд үбгэжөөл урданайхи залуу наһаяа һанажа, нюдэдынь ямар бэ даа, нэгэ ондоо янзын галаар ялархадал гээ һэн.

— Ан гүрөөл соо эгээл аюултай арьятан манайда баабгай ха юм даа,—гэжэ Ламажаб үбгэн бодолгото болоо һэн.

— Хэр олон баабгай бариһан болонот?—гэжэ асуубаб.

— 50—60 баабгай баригдаһан байха,—гэнэ. Тэдэшни илангаяа Сэнсэ гол үгсэхэдэ ехэ олон юм. Адуу малда жэл бүри добтолдог юм даа. Тэдээнһээ болоно хэды зэргын хохидол колхоздо ороноб даа, амаргүйхэн даа. Мүнөөшье баабгайнууд дайлана, адуу мал барина гэлсэдэг бэшэ аал?..

Энэ тон зүб. Энэ «тайгын эзэд» бэеэ мэдэшэһэн, бидэнһээ томо бар хүсэтэн үгы» гэжэ дорюун болошоһон арьятад гээшэ. Гурбан жэлэй саада тээ Жойгоной аршаан ошожо ябахадаа, Халуун уһан, Хонгорой гэжэ хээрын байрануудһаа дээшэ үгсэхэдөө, харгы дээгүүр нюргаа, далаа таһа хазагдаһан 7—8 үхэрнүүдые үзөө һэмди. Буугүй мал шад эндэ юу хэхэб? Өөһэдөө баабгайда барюулхагүйн тула тэдэндэ дүтэ ошохо аргагүйл. Тиигэжэл тэдэнэр тайгын, хээрын бэлшээринүүдэй «эзэд» болошоод, дуран соогоо өөшэлдэгэ юм. Тиигэжэ эдэнэй галзууршахада, дээдын эмхи зургаануудһаа зүбшөөл абажа, тэдэниие айлгаха, зарим нэгэ нэтэрһыень «унтуулха» ушарнууд гарадаг.

Малай мяханда обтоһон баабгайнууд айхабтар аюултай.

Тэдэнэр арга бэшэ хүндэ добтолхо даа. Одоо эндэ эрэлхэг зоригтой баатарай зүрхэн, ангуушанай хүйтэн сэдьхэл хэрэгтэй.

Ламажаб Шарлаевич колхозойнгоо үхэр мал «нэтэрһэн, шунахайрһан» баабгайнуудһаа аршалха гэжэ ябатараа, өөрөө тэдэнэй «хүнэһэн» болон алдаһан юм. Тэрэ зун Сэнсэ үгсэжэ зуһаһан малда баабгайнууд олоор добтолжо, хорёод үнеэдые «дараһан» байгаа. Тиихэдэ колхозой правлени Ламажаб Шарлаевичые нэгэ залуу хүбүүнтэй «тайгын эзэндэ» зэмыень амсуулхаар эльгээһэн байгаа.

Хэдэн үдэр ябажа, баабгайнуудай «байрада» хүрэжэ, эгээл томо арьятаниинь залуу нүхэрынь буудахадаа алдажархиһан байгаа. Баабгай гэээшэмнай буугай дуунай гараһан газар тээшэ буугай һомоншуу ерэдэг юмэл. Эгээл мань тэрэ арьятан хоёр нүхэд тээшэ «алимта» гэһэншүүгээр монсогор хара шулуундал ерэлэй. Хоёр нүхэдэй юушье хэжэ үрдеэгүй байтар, нюдэ сабшаха зуура хажуудань бии болоод, үбгэжөөлые дороо хүмин даража абаба. Уур сухалдаа дарагдаһан зэрлиг арьятан Ламажаб үбгые хэдэн удаа гар, хүл руунь хазажа үрдибэ. Эгээл энэ үедэ баабгайтай носолдожо хэбтэһэн үбгэн нүхэртөө «буудыш!» гэжэ хашхараа һэн. Тиихэдэнь залуу нүхэрынь буудахадаа, баһал оноогүй юм гү, али багаар шархатуулаа юм гү, баабгай үбгэниие хаяжа, буугай дуунай абяа гараһан тээшэ зэрлиг муухай улаан нюдэтэй юумэн шуумайшоо һэн. Тиихэдэнь залуу хүбүүн буугаа бариһан зандаа гүйжэ мэдээ. Баабгай хойноһоонь. Теэд ябаган хүн баабгай хоёрой гүйдэл жэшэшэгүй ха юм даа. Удангүй, баабгай хүбүүнэй гарһаа бууень саб шүүрэн абаад, тэрэнтэйнь носолдожо сагаа бага-сага гээд гэжэ аалидаха үедэнь шархатаһан Ламажаб үбгэн хара хүсөөр бэеэ үндылгэжэ, дүтэхэн хэбтэһэн буугаа абажа, арьятаниие буудажа, тэрэнээ доронь «унтуулһан» түүхэтэй юм. Энэнь үбгэнэй алаһан һүүлшын баабгай болоо һэн. Тэрээнһээ хойшо тэрэ баабгай буудаагүй. Харин намартаа агнууриин эмхитэй хэлсээ баталжа, хэдэн хэрмэ, булгадые тушаадаг байгаа. Эгээл һүүлшынхиеэ хэрмэ 1988 ондо агнаа.

Байгша оной намарһаа Ахын районой арадай депутадуудай гүйсэдкомой сесси 3 жэл соо Ахын газар дээрэ хэрмэ, булга агнахагүй гэһэн шиидхэбэри абаа юм.

— Энэ ехэ һайшаалтай хэрэг. Һүүлэй үедэ ехэшье нэтэршөөбди даа. Хэмгүй нэтэрүү хомхойгоор агнуури хэгдэнэ. Илангаяа, Эрхүү, Түнхэнһөө олон хүйхэршүүл ерэжэ, хараһан үзэһэнөө абаад лэ талиина. Тэдэнь хүсэд дүүрэн гүрэндэ орохошьегүй,—гэжэ хуушанай ангууша үбгэн хэлэнэ. —Бидэ урдань хэмһээ үлүү олоор ан гүрөөл, хэрмэ булга алажа, хюдажа ябаагүйбди. Иимэ шиидхэбэри абаашье һаамнай, Буряадай агнуури эрхилдэг эмхи зургаан хуушанайхяараа «энэ Ахын буряадууд бидэндэ юу хэхэнь һэм» гээд, хэдэн олон ангуушадые Ахын тайга руу ябуулжархидаг байна. Энэмнай хайшаа юм? Нютаг нугадаа Совет засагнай эзэн бэшэ юм гү, юрэдөө?

— Тиихэдэ манай Аха руу зун бүхэндэ хаана янаһаа аяншад олоор ерэнэ. Эдэл олон хүйхэрнүүд нютагаймнай баян ургамал ногоо, ан гүрөөл хюдана. Жэшээлхэдэ, арса, алтан үндэһэн гэхэ мэтэ эм домдо орохо ургамал ногоо үндэһөөрнь хобхоро татажа абана. Тиигээд тэдэнээ айхабтар үнэтэйгөөр саашань худалдажа, баяжадаг юм байна,—гэжэ Л.-Ж. Ш. Машаев хэлээ һэн. Энэ болохогүй хэрэг. Тэрэ аяншадые байгаали һонирхуулнагүй, харин баялигнай тэдэндэ амар заяа үзүүлнэгүй бшуу. Тэдэниие 10 жэл соо энэ Ахын газар руу оруулхагүй гэхэ байнаб. Иигээд байбалнай өөһэдымнай үхибүүд, аша гушанар юугээ эдлэхэнь гээшэб!

Үбгэнэй энэ һанаае бишье дэмжэхэ байнаб. Үнэхөөрөө, заха хизааргүй юумэн байдаггүй бшуу. Аха нютагай баялиг хооһороо. Энээн тухай бодомжолжо үзэхэ сагнай тулажа ерэнхэй!

Нютагайнгаа байгаали хамгаалха тухай, нэн түрүүн, имэрхүү үбгэд зомнай дуугаа үгэнэ, харин бидэнэр, 30—40—50 наһан соогоо ябагшад абяа аниргүй, хэниинь юушье абаг—хамаагүй гэһэншүү һуунабди. Һэрихэ сагнай ерээ!

Л.-Ж. Ш. Машаев ангууша хүн хадаа хангай тайгын баялигай дундархагүйн түлөө һанаа үнөөн болоно ха юм даа. Энээниие зүбөөр ойлгохо хэрэгтэйбди.

Ламажаб Шарлаевич үнэр баян үбгэжөөл юм. 5 үхибүүдынь үни эрын зэмдэ эрхэжэ, гүрэн түрэдөө туһатай нэмэритэй зонууд болонхой. Аша гушанарынь үбгэжөөлөө хүндэлжэ, ута наһа, удаан жаргал хүсэн ябадаг юм.

Ламажаб таабай мүнөөшье хүнгэн, сарюун, һонор зандаа юм. «һоед угсаатан—хүнгэн яһатан» гэжэ дэмы хэлсэдэггүй юм байна.

В. ГАЛСАНОВ,
журналист.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

[Үргэлжэлэл. Эхиниинь 22-30-дахи номернуудта].

Нэрээшье, ехэл хүшэр хүндэ, хэсүүл хүүгэд үй-хай табилдаа бэлэй. Гочит нютагайхид үшөө баралдаа. Буряадууд гээшэмнай үнеэгээ hэгээд, сагаан эдеэнэй дээрээ талха хилээмэ, хартаабхагүйгөөр hарые hэралан байжа шадаха бшуу. Харин Петропавловка тосхоной шэмээшэгүүд ехээр ядалсаа hэн. Тэдэмнай ганса мяха, сагаан эдеэгээр байжа шадахагүй зон бшуу!

Хойто жэлынь урда хойнонь шье үзэгдөөгүй ехэ hайн ургаса гарашаба гээшэ. Хойшодоо жэл бүри нилээд hайн талха тариан ургуулагдадаг болобо. Харин 1939 ондо тогтууритай ургаса абтаа бэлэй.

— Хэдэн жэл соо ургаса таряа яhала ургуулhан бидэнэр гүрэндөө таряа тушааха гэжэ хамтынгаа суглаан дээрэ шиидээд, улаан ашаа бэлдэбэ гээшэбди,— гэжэ Даша Цыремпилов хөөрэдэг юм.— Түрүүшын ашаан дээрэ туг намилзуулаад, буряад улаашад булта гоёлойнгоо тэрлигүүдые үмдэбэд, шэмээшэг эхэнэрнүүднэй ебуутай пулаадаа боожо, шүрэ хубала зүүбэд, олон хубсаhаяа дээрэ дээрэhээнь дабхасажа, гоё хашмир пулаадуудаа нэмэрибэд. Тингээд лэ тэряагаа аймагай түбтэ тушааха гэжэ абаашахадамнай — абажа үгэбэгүйл даа. Бидэнэр булта гайхажа, гэлыжэ абабабди. Тушаажа абахагүй гэжэ яаха юм? Гүрэндэмнай талха тариан хэрэгээ болео юм гү? Таряа тушаажа абэхагүй гэhэн захиралта хэн гаргаа юм? Хэсүү хүшэр ган жэлнүүдтэ гүрэмнай манда ехэхэн туhа хэhэн байна ха юм, харин мүнөө бидэ гүрэндөө туhалхамнай ха юм,— гээдшье туршабабди.

— Имэ hайн hайхан hанаа hанашалhанайтнай түлөө баяр баясхалан хүргэнэбди,— гэжэ аймагаймнай түб hүүринда харюусабол даа. Харин [illegible]та аргамнай үгы. Манай Буряад оронийе талха таряа тушааха уялгаhаа арбан жэлэй туршада сүлөөлхэ гэhэн засаг түрын тогтоол бии ха юм.

— Бидэ энэ таряагаа хаана хэхэ зонбибди? Колхозоймнай амбаарнууд дүүрэнхэйл. Хамаг айлнуудай гэртэ дүүрэтэр талха таряа хэнхэйлди!— гэжэ эрэшүүл яаха хээхээшье мэдэхээ болин асууба.

— Яанат, танай дуран.

Һүүлээрнь Улаан-Үдэһөө телеграмма ерэһэн юм. Колхозуудта туһалхын [illegible] үлүү талха тэ[illegible]ень кооперативна сэнгээр коопераци худ[illegible]а абаха гэһэн захиралта байгаа. Ингэжэ тэряагаа тушааха аргатай болоо һэмди...

Энэ ушарые Даша үбгэн хэзээшье мартахагүйл даа.

Даша үбгэнэй һанан дурсадаг бэһа нэгэ ушар байдал дайнай үедэ болоо һэн. Эхэ оромнай ехэл хүндэ хүшэр байдалда ороод байгаа. Радиогоор аюулта мэдээсэлнүүд дуулдадаг —бүхэли область, районууд, совет городуудые дайсад эзэлбэ гэһэн мэдээсэл хүнэй зүрхэ сумэ сорьедог байгаа. Эхэ ороноо хамгаалха хэрэгтэ зорюулагдаһан урьһаламжанууд гаргагдадаг һэн. Арад зон шадаха зэргээрээ гүрэн түрэдөө туһалха гэжэ тэрэ урьһаламжые ехээр абадаг байгаа. Үшөө ямар юумэ хэхэ гээшэб, хайшан гээ һаа, Эхэ орондоо ехээр туһалжа болохоб?—манай хүнүүд үдэрэй һанаан, һүниин зүүдэн болодог бэлэй. Гүрэн түрэмнай юумэ хүүмээр үшөө дуталдажа байгаашье һаа, хүндэ хүшэр сагай болоходо, мэнай Буряад нютагые орооһо таряа гүрэндөө тушааха уялгаһаа аяар арбан жэл соо сүлөөлөө һэмнай! Түрэл совет гүрэнэй энэ һайхан анхарал оролдолгые манай республикын ажалшад мартахагүйл. Даша Цыремпилов Эхэ оронойнгоо хүшэр хүндэ байдалда ороһон үедэнь ашагүй туһа хүргэхэ гэжэ шиидэбэ. Тиин Даша үбгэн гүрэнэй урьһаламжын облигаци худалдажа абахын түлөө зуу мянган түхэриг оруулба бшуу. Энээн тухай нютагайхидынь нилээд удаан баясан хөөрэлдэбэ.

Даша Цыремпилов тухай газетэнүүдтэ магтаал үгэнүүд бэшэгдэбэ. Мүн эрхим һайнаар колхоздоо ажаллаһанайнь, Улаан Армидаа туһалһанайнь түлөө баяр баясхалан хүргэһэн телеграмма Москваһаа, Верховно главнокомандалагшаһаа өөрһөөнь ерээ һэн. Үбгэн Даша тимэш баян хүн бэшэ бэлэй. Хүдэлмэрилжэ юу хээхэ олодог байгаа. Тэрээнһээ гадна базаар дээрэ үнеэн буруу хоёроо худалдажа, Эхэ орондоо туһа хүргөө бшуу.

Тэрэ үдэр колхозой түмэршэ дархантай уулзаа һэм. Даша үбгэн бодолгото болонги юумэ байгаа бэлэй. Юушьеб дурсан һанажа, нюдэеэ халта манаруулан һууһыень һананаб. Эгээл энэ харюусалгатай үедэ, эды ехэ этигэл найдал олгожо, хари гүрэнэй делегацие гэртээ оруулжа хүндэлхыень зүбшөөһэн эрхэ байдалда үбгэн дархан юун тухай бодожо байна хаб гэжэ тухайлаад орхёо бэлэйб. Би Даша үбгэнийе машинадаа һуулгажа, колхозой түрүү хүнүүдтэй суг хамта холоһоо ерэһэн айлшадые угтажа, ажахыгаа харуулхыень урижа ерээ мэдэнгүйгөөр ажаллаа һэн. Алташа нютагайхид нэгэл юумэ һанаашалаа һаа, тэрэнээ зээтагүй бүтээжэ һаладаг юм. Эгээл тиимэһээ «Алташын далай» байгуулха гэжэ гарта һабартаараа ороһон, хүн бүхэнэйнь өөрынгөө хубитые энэ хэрэгтэ оруулһан байна. Юуб гэхэдэ, энэ долоон метр үндэр хаалта хоёр хадын хабшалда юундэ баригдаха гээ юм, юунэй тулада хүн зоной эды ехэ хүсэ шадал хэрэглэгдэхэ болоо юм гэжэ хүн бүхэн мэдэнэ бшуу. Алташа горхониие хаажа, уһа суглуулхадаа, мүн хабартаа һайрамай уһые миил хии талаар урадхуулжаргүй, барижа абахадаа, айхабтар ехэ сабшалан болон таряанай талмайе уһалхабди гэжэ мэдэнэ бшуу. Энэ аша туһатай, хожомоо хэрэгтэй юумые Калининай нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд имэл эдэбхи үүсхэл ехэтэйгээр, имэл зоригтойгоор хэһэн байнал Алташа нютагайхид өөһэдынгөө байгуулһан сөөрэмөөр ехэтэ омогорходог гэжэ мэдэхэб, тэсэд ерэһэн айлшадтаа тус ехэ барилгаяа үзүүлхэдээ, энэ хаалта гээшэ үнинэй манда дадал болошонхой ха юмбиб. Тингэжэ хэлэхэдэм, Даша үбгэн мэгдэн һандажа, уужам гэр соогуураа миил ишэ тиишээ гүйсэгөөгөөд, нам тээшэ хоёр гараа арбагашуулжа мэдээ һэн.

— Түрүүлэгшэдэ хэлыш, парторгдомнай хэлыш, манайхинда бултандань хэлыш — би яашье ошохо аргагүйлби, минии тингэжэ ябажа ябаха болоо һаа, эндэмнай юун болохо юм!—гэжэ Даша ахай хашхарха тооной хэлэбэ. —Холоһоо ерэһэн айлшад гээшэ гүбэ, хилын саанаһаа, Монголһоо ерээ. Энэмнай шог наадан бэшэ. Хэрбээ юумэнэй мүртэйгөөр түхеэрэгдээгүй байгаа һаань, бишни нэрээ хухарха байна бшууб. Тиимэһээ хамаг бүхы юумые хуу өөрөө захиха зааха, эб зүбыень олохо, түхеэрхэ, бэлдэхэ ёһотой ха юмбиб. Манай нютагаархин намгүйгөөр ажахыгаа айлшадтаа харуулна бээз. Колхозоймнай машинанууд мүнөө эбдэрнэгүй, тиимэһээ түмэршэ дарханай харуулха юумэн байхагүй гэжэ бултанда хэлээрэй. Байл даа, бай — тингэжэ хэлэжэ болохогүй гээшэ ха, намайе бэеэ магтана гэжэ һанажа магад. Юрэдөө, юуш гэжэ бү дуугараарай! Намайе биишье гэжэ, үгышье гэжэ ойлгонгүй үнгэрхэ байха. Нэрээл, юуш бү хэлээрэй! Зай, юун эндэ байнаш, айлшадтаа ошыш!..

Игээд лэ Даша ахай намайе түлхихэ тооной гэртэһээ гаргаа һэн.

Зай, Алташа нютагаархидай монгол айлшадтаа ямар юумэеэ харуулһан тухайнь эндэ халта хөөрэхэ ёһотой гээшэ ха. Калининай нэрэмжэтэ колхоздо аха дүү монгол айлшадтаа үзүүлхэ шэнэ юумэ яһала байгаа. Нэн түрүүн малай шэнэ байра харуулаа бэлэй. Һаамхай үнеэдэй байха энэ байра шэнээр түхеэрэгдэнхэй һэн. Хүдөө ажахын машинануудай байха айхабтар уужам харша, мастерской, үрэһэнэй орооһо хадагалха олон тоото складууд урда жэлынь лэ баригдажа дүүрэһэн байгаа. Тиихэдэ Монголһоо ерэһэн айлшад тобир тарган үхэр малыень, хони хурьгадыень хаража, баһал урмашаа бэлэй. Ажал хүдэлмэриингөө амжалтые үзүүлжэ, харуулжа байһан колхозойхид баһал урма баяраар халинхай байгаад һэн. Хүнэй гараар бүтээгдэһэн аяар долоон метр үндэр хаалтаар хаагдаһан республика соогоо суурхаһан «Алташын далайда» монгол хани нүхэднай хэр зэргээр хандагша ааб гэжэ адаглаа һэм. Энэ ехэ сөөрэмые байгуулхын түлөө колхоз хүсэ шадалаа гамгүй ехээр гаргаһан байна. Хүн зониинь үсэд нэтэрүүгээр, эсэхэ сусахые айлшадай ехээр гайхаһан барилгаар халташье һонирхоногүйбди гэһэн маяг үзүүлхые оролдодог юм. Алташынхид хүндэмүүшэ уриханаар энеэбхилэлдэн байжа, айлшадайнгаа энэ гайхамшагта барилгыень магтан, хараһан үзэһэн юумэн тухайгаа хөөрэхэдэнь, хэды һэргэг дорюунаар, урма баяртайгаар шагнадаг бэ! Зоной гараар бодхоогдоһон золто сагай бүтээл гээшэ имэ һайн һайхан байна бшуу.

—Энэ хэмэл далайнгаа уһаар ган жэлнүүдтэ оршон тойронойнгоо бүхы сабшалангые уһалхаһаа гадна, мянган гектар таряанай газар уһалха зомди! — гэжэ дадал болоһон экскурсовод шэнгеэр колхозой залуу агроном хөөрэнэ. Хэлэһэн үгыемни айлшад саарһан дээрэ бэшэжэ абана ха гү даа гэжэ һонирхон, хулгай нюдөөрөө хараад хараад абаха юм. Зүгөөр айлшад удаан хүлеэлгэбэгүй. Авторучкануудаа абажа, блокнот дээрээ хуушан монголоор дээрэһээ уруу булайн түргөөр бэшэжэ эхилнэ. Би багадаа хуушан монгол бэшэг заалгаһан хүм. Хуушан монгол бэшэг гээшэ түргөөр бэшэгдэдэг стенографическа бэшэг шэнги юм. Энэ бэшэгтэ дадал болоһон хүн хэдыш түргөөр хүнэй хэлээ һаа, хэлэһэн үгыень сүм бэшэжэ үрдидэг юм. Калининай нэрэмжэтэ колхоздо хэгдэжэ байһан зоригжолтой ажал хүдэлмэри тухай, һүүлэй хэдэн жэлнүүдэйнь түйлалта тухай мэдээсэлые монгол айлшад үлөөн дуһаангүйгөөр бэшэжэ абаба. Тус колхозой гэшүүдэй хэһэн, түйлаһан юумые эди шэди гэжэ хэлэхэдэ, алдуу болохогүй. Энэмнай арьяа баалын заяаһан эди шэди бэшэ, харин эндэхи буряад болон шэмээшэгүүдэй ажалша бүхэриг гараараа бүтээһэн эди шэди мүн болоно. Өөһэдынгөө гараар бүхэли далай тогтоогоод, ямаршье ган жэлдэ ядалдангүй нуга сабшалангаа, таряанайнгаа газарые уһалжа байха гээшэ ёһотойл эди шэди мүн гэжэ хэлэхээр юм ааб даа. Монгол орон гээшэмнай мүн лэ гандадаг газартай гүрэн юм. Һүүлэй үедэ тэндэ газар таряалан ехэ үргэнөөр эрхилэгдэжэ байна. Тиимэһээ манай эндэхи колхознигуудай дүй дүршэлые халан абахадань болохо. Манай Бэшүүрэй аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхоздо энэ талаар харуулха, үзүүлхэ юумэн яһала бии. Энээн тухай артелиин ажахытай танилсаһанайнгаа һүүлээр айлшадаа гэртээ уряад байхадаа, Даша үбгэн тон һайнаар хэлээ бэлэй.

— Манай ажахытай таанад танилсабат,—гэжэ Даша Цыремпилов аалиханаар хэлэхэ гэһэн үгэеэ бодожо үзэн байжа хэлээ һэн.— Колхознай тиимэ ехэшье бэшэ юм. Хэды тиимэшье һаань, бидэ, буряадууд, мүн таанад, монголшууд, хэһэн түйлаһан юумэеэ түрэл гаралдаа, хани нүхэдтөө үзүүлдэг, харуулдаг гээшэбди. Энэ манай эртэ урданай ёһо заншал болоно. Энэмнай һайн заншал мүн. Юуб гэхэдэ, бүхы һайн һайхан юумэн ажалаар бүтээгдэнэ ха юм. Тиимэһээ бүтээһэн хамаг бүхы юумэеэ, бии байһан баялигаа аха дүүтэндэё, хани нүхэдтөө нюунгүйгөөр харуулна гээшэбди. Бидэ ажал хүдэлмэриһөө айдаг зон бэшэбди. Энэл ажалша гараараа бидэ гэр бүлэдөө, колхоз нютагтаа зол жаргалта байдал байгуулаабди. Эдэ бүгэдэеэ таанадта харуулжа, үзүүлжэ байна гээшэбди. Манай хэжэ байһан ажал хэрэгые монгол улаһаа ерэһэн аха дүүтэмнай хаража баясаа, дүй дүршэлымнай ехэтэ һайхашаагаа гэжэ тугаарай манайхин намда дуулгаа. Би үнэн зүрхэнһөө баясанаб. Тиимэһээ би ингэжэ хэлэхэ байнаб: манай дүй дүршэлые таанад дамжуулан абагты, зүгөөр энэ дүй дүршэл манда тиимэ бэлээр олдоогүй юм гэжэл ойлгооройгты. Бидэнэр нилээд ехэ түйлалта түйлаабди. Тэсэд заримандаа бидэ алдуушье гаргадаг, урагшагүйдэдэгшье байгаабди. Тингэжэ алдуу гаргангүй баһа аргагүй юм. Юуб гэхэдэ, бидэнэр энэ хэрэгтэ анха түрүүшын алхам хээ бшуубди. Манай урда тээ манай эндэ хэншье колхоз тогтоогоогүй юумэл. *Харин арьяа баала* манда ухаа заажа шадахагүй байшоо. Бидэнэр дүй дүршэлөө таанадтай хубаалдахадаа, ингэжэ захиха байнабди, манай алдууе бү дабтагты, манай алдууе тойрон гарахадаа, бидэ өөһэдөө һайн зам бэдэржэ олообди гэжэ бү һанаарайгты, харин алдуу гаргажа, ухаа ороһон бидэнэрые өөһэдһөө доошо зон байгаа гэжэ бү һанаарайгты. Түрүүн абаһан хүниие харахада бэлэн байдаг. Юуб гэхэдэ, тэрэ харгы гаргажа ябана, харгы бэдэрнэ, тиихэдээ хэрэгтэй юумэеэ хүрэ хүрэһөөр олохогүйдөө болохо байна бшуу. Би түрэл колхозоо бии байһан бүхы юумэеэ үгөөб: залуу наһаяа, бэлиг шадабарияа сүм зорюулааб, юуш нюунгүй, өөртөө үлөөнгүй хуу үгөөб. Харин колхозни намда хэрэгтэй бүхы юумыем хуу үгөө. Минии байдал харагты, бүхы юумэн хуу намда бии: Минии колхоздоо үгэһэн юумэнһээ һурагүй ехэ юумэ колхозни намда үгөө. Колхоз намда алдар нэрэ, хүндэ ямба олгоо. Эгээл тиимэһээ би колхозой юрын гэшүүд, таанадые, эгээн хүндэтэ айлшадаа, гэртээ уряад байна гээшэб! Һайн найрлагты, эрхим хүндэтэ айлшад!

Даша ахай ингэжэл тиихэдэ хэлээ һэн даа. Би тэрэнэй хэлэһэн үгые нюдэнһөө нёлбоһо адхаруулан байжа, тэрэ нёлбоһоёо хүндэ харуулхаяа эшэн гайхангүй шагнаа һэм. Бага боргон һара гээшэмнай тиимэл һаа муу, хадарган һара бэшэ юм байна, энэ һарын шарайда зэлдэр зан, сэдьхэлэй дулаан элшэ бии юм байна гэжэ тиихэдэ сэдьхээ бэлэйб. Үгы даа, бага боргон һарые муушалжа болёоб, нэрээ болёоб.

Африкан БАЛЬБУРОВ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

УЛААН ЗУДАН
Дүрбэдэхи бүлэг

Би Хурсанга гэдэг багахан тосхондо түрэһэн хүм. Нютагаймнай нэрэ тээ хажуудамнай оршодог балай тиимэ үндэр бэшэшье һаа, яһала эгсэ хадын нэрээр нэршэнхэй юм. Манай нютаг Хурсанга хадын хормойдо оршодог. Би багахан ябахадаа, энэ хададаа гаража, үетэн нүхэдөөрсэ шүрүүгээр наададаг бэлэйб. Үглөөнэй наранай туяа Хурсанга хадын оройе гэрэлтүүлжэ, һаруул гэрэл сасаруулагша һэн. Хадымнай орой үшөө бүрэнхы байһан тэнгэриие толотуулна гээшэ ха гэжэ һанагша бэлэйб. Хурсанга хадын оройн ялайхада, тэнгэри номин хүхэ болошо хубилдаг байгаа. Үдэшэндөө хадын оройдо жаргаха наран улаан гал дүлөөр бададардаг һэн. Ой модоной һүүдэр улам ута болошо, Хурсанга хада бараан һорьмоһоор бэеэ далдалхадал гэдэг бэлэй. Модоной һүүдэрэй ингэжэ үсхэрэн, байн хара бараан болохые хаража, уйдхартэ эзэлэгдэн, сээжэеэ уйтаруулдаг һэм.

Манай тосхондо эхин һургуули бии юм. Би тэндэ ном үзэдэг һэм. Намтай сугтаа хүршэ Хайтаг тосхоной Оошоб Жербаков гэжэ хүбүүн һурадаг бэлэй. Бидэ нүхэсэдэг байгаабди.

Оошоб тиихэдэ нарихан бэетэй, сагаахан шарайтай хүбүүн ябаа. Бидэ хоёр ехэл тааража наададаг бэлэйбди. Үхибүүн багахан наһаяа дурсан һанахадам, Оошобтой хамта Хурсангын ара руу санаар һолжордогнай элихэнээр тобойно. Мүнөө һанахадам, тэрэ эгсэ хада руу һолжорходоо, дандаа унадаг һэн хабди. Оошобни намда орходоо зоригтой, айхые мэдэдэггүй байгаа. Тэсэд би тэрэнэйнгээ хойноһоо баһал гээгдэхэгүй гэжэ хада руу зүрхэлжэ ерээд, орохолби даа. Санамнишье, амгайгша морин шэнги, урагшаа үлеэхэ. Айһандаа зосоом зариигаад, нюдөө шэб балай анихаб. Тиихэдээ ямар бэ даа нэгэ харанхы хара агы урдам амхайһан мэтэ болохо. Айхадаа яахабши даа, унажа үзөөгүйдэ аргагүй юм...

Бага боргон һарын гарахада, энэмнай апрель һара гээшэ ааб даа, би үсөөхэн тэды хонидоо туужа, Хурсанга хададаа гарагша һэм. Түрүүшын ургыда хонидоо бэлшээхэ гээшые буряадууд ехэ юумэндэ бододог байгаа. Хурсангын үбэртэ ургы сэсэгһээ олон юумэн үгы агша бэлэй. Хонидни бүхэли үдэртөө нэгэл газартаа бэлшэжэ, ургылжа мэдэхэ, харин бинь өөрыгөө адар томо баатар *шэнгеэр һанажа, гартаа бариһан* модоёо һэлмэ гү, али жада гэжэ тоолонхой, ургынуудые сабшажа гү, али хадхажа, дайсанаа дараа гээшэб гэжэ наадахаб. Би намайе хаража байһан жаахан Ампиис басаганай хажууда ингэжэ дай хэжэ наададаг һэм. Оошоб бидэ хоёр тэрэ Ампиис Эзыевае өөгшөөдэг бэлэйбди. Дай хэжэ наадахадаа, би баатарлиг ябадалаараа Оошобһоо булюу байһан шэнгеэр өөрыгөө һанаха хүм. Тиихэдэмни Ампиис буряад ульгэрнүүд соо алдаршуулагдаһан бухайр шара номо намда бэлэг үгэбэ гэжэ зосоогоо шэбшэхэлби даа. Харин Оошобни тиимэ ехэ бэлэгтэ хүртөөгүй хадаа бархирба һэн ха гэжэ тухайлхаб. Би Оошобоо хайрлажа, нангин һүлдэтэ энэ бэлэг номоо нэгэ хэды соо барюулбаб гэжэ байжа наадахаш.

Һургуулиингаа хэшээлэй дүүрэхэдэ, улаан зудан һарада Оошобтоео хагасадаг бэлэйбди,—тэрэ гэртээ, өөрынгөө Хайтаг тосхон ошодог һэн. Манай багша Панида Михайловна Данчинова бидэниие Хурсанга хада абаашадаг байгаа. Тингээд мандаа хандан, ингэжэ хэлэгшэ бэлэй:

— Үхибүүд, харагты, энэ манай Хурсанга хада хэды гоё һайхан бэ даа. Эхэ орон гээшэ хүнэй түрэһэн гараһан тэрэ нютагһаа эхи абадаг юм. Энээниие хэзээшье бү мартагты, харагты. Хурсанга хадамнай улаан сэсэгээр бүрхөөгдэнхэй байна ха юм. Улаан сэсэгүүд улаан тугай үнгэтэй. Улаан туг гээшэмнай манай хубисхалай үнгэ ха юм!

Панида Михайловна үни[illegible] да наһа баранхай. Гэбэшье бүри тиихэдэ хэлэһэн үгыень би сээжэдээ хадагалжа ябагшаб. Загим шүүмжэлэгшэд эдэ үгэнүүдые дан дээгүүр абхуулһан үгэнүүд гэжэ намайе [illegible] болохо. Тэсэд [illegible] һомоор буудаа юм гэжэ буляалдадаг [illegible] юм. Ахаа түрүүшынгээ багшын хэлэһэн [illegible] ондоо болгохо аргамгүй. Х[illegible]э эдэ үгэнүүдэй хэн нэгэниинь [illegible]шаагдаагүй һаань — тэсэд [illegible], дураа мэдэг лэ.

[Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто гараха].

Информал

ТҮРҮҮШЫНХЕЭ!

ЦТ-гэй «ҮГЛӨӨНЭЙ ПОЧТО», «50х50» гэһэн теледамжуулгануудта хабаадагшад манда айлшаар ерэхэнь лэ. Тэдэнэй дунда эстрадын ургажа ябаһан одон, композитор, гүйсэдхэгшэ Сергей Медведев, «Цветные сны» гэһэн группа, «Вечерний сервис» гэһэн эротик-шоу-балет оролсоно. Августын 6-да 19, 21 сагта «Рассвет» ДК-да, августын 7-до 20 сагта, августын 8-да 19, 21, августын 9-дэ 20 сагта ЛВРЗ ДК-да. Соёлой байшангуудай кассануудта билеэдүүд худалдагдана. «Рассвет» ДК-да 4-30-70, 74-77 гэжэ гуйха, ЛВРЗ-гэй ДК-да: 95-73-8-7, 95-43-9-3 телефонуудаар хамтын мэдүүлгэнүүдые абана.

●

Предприятинуудай, эмхинүүд болон кооперативуудай хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралда!

РСФСР-эй ЛКСМ-эй Буряадай рескомой экономическа хүгжэлтын тусхай таһаг акционернэ пособи (акционерна предприятинууд болон кооперативуудые эмхидхэхэ талаар методичеса зууршалганууд) таанадта дурадхана.

Пособи худалдажа абаха хүсэлтэй хүнүүдтэ:

— хүдөөгэйхид — Улаан-Үдэ хотын ЖСБ-гэй Буряадай управлениин № 007001568 счедто 20 түхэриг эльгээхэ, МФО-гой 107011 түлэһэн саарһанай буулгабарине иимэ адресаар эльгээхэ: Улаан-Үдэ хото, Сүхэ-Баатарай үйлсэ, 16, СОЭР.

— Улаан-Үдэ хотодо — мүнгэ түлөөд, мүнгэ түлэнгүйгөөр тоосоо хэхэ.

Иимэ телефоноор хонходоходо болохо; 2-37-31, 2-33-69.

Бүхы захилнууд дары түргэн дүүргэгдэхэ.

●

Бидэ, Сибириин, Алас-Дурна зүгэй, Сибириин Хойто зүгэй хореод городуудай түлөөлэгшэд, Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй телекампанинуудай ассоциаци байгуулаабди. Программануудаар, түхеэрэлгэнүүдээр хангалгын, хуулиин талаар хамгаалгын асуудалнуудые шиидхэхэ гээшэ тэрэнэй зорилго болоно. СССР-эй Гостелерадио, СССР-эй Хэлхээ холбооной министерствэтэй аб адлихангаар кабельна, эфирнэ (альтернативна) телевидениин эмхинүүдэй холбооной учредительнүүд мэтэ бидэ оролдонобди.

Бидэ эдэ бүхы эмхинүүдтэй харилсан ажаллахын түлөөбди. Манай адрес Улаан-Үдэ хото, телефон 2-37-31.

КИНО

Театр оперы и балета

Гастроли Душанбинского драмтеатра им. Вл. Маяковского. Таинственный гость—в 12, ОБЭЖ (Общество белградских эмансипированных женщин)—в 19.

«Дружба»

Мультфильмы—в 9-30, Большой — в 11, 15-20, 17-30, 21-50, Кокон—в 13-10, 19-40.

«Родина»

Мультфильмы—в 10, 16, Большой—в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»

Красный зал—Большой —в 10, 12-10, 14-20, 16-30, 18-40, 20-50. Зеленый зал—Интердевочка—в 9-30, 12-20, 15-10, 18, 20-50.

«Октябрь»

Мультфильмы—в 9-40, Частный детектив, или операция «Кооперация»—в 11, 12-50, 14-40,16-30, 18-20, 19-50, 21-40.

«Восток»

Кащей бессмертный — в 15-30, Колчское золото—в 17, 19, 21.

«Байкал»

Благовень судьбы (2 серии)—в 21.

ДУРАТАЙ МЭРГЭЖЭЛ ШЭЛЭГТЫ!

— слесарь-инструментальщик;

— кузнечно-багсалдаг түхеэрэлгын каладчик;

— доводчигууд - притирщигууд;

— электромашинануудай, аппарадуудай, футлярнуудай хабсаргагша;

— механо-хабсаргадаг хүдэлмэринүүдэй слесарь;

— электротүхеэрэлгэнүүдые хангаха талаар электромонтер;

— газорезчик;

— шлифовщик;

— пластмассануудай шудхалаашан;

— пластмассануудһаа хэгдэһэн зүйлнүүдые бүйлүүлэгшэ;

— катушканууд болон секцинүүдэй намотчик;

— электромашинануудай зүйлнүүдэй обмотчик;

— автоматчик;

— фрезеровщик;

— котельнын машинист (кочегар);

— сантехническэ дотор системэнүүдэй түхеэрэлгэнүүдэй хабсаргагша;

— электрогазогагнуурша;

— холодильна түхеэрэлгэнүүдэй машинист;

— слесарь-заһабарилагша;

— огнеупорчик;

— термист;

— столяр;

— кранай машинист;

— Б, Д, С категориин жолоошод;

— аккумуляторщик;

— полистиролой формовщик;

— шулуушан;

— штукатур;

— маляр;

— штамповщик;

— бетонщик.

Таанад институтда оробогүй гээшэт.

Бү голхорогты, удаадахи жэлдэ ороно бэзэт. Харин мүнөө дээрээ...

УЛААН-ҮДЫН ПРИБОР БҮТЭЭЛГЫН НЭГЭДЭЛ ТААНАДЫЕ ХҮЛЕЭНЭ

Таанад эндэ ажабайдалай талаар хатуужал гарахат...

Жэл бүриин 13-дахи салин ●

Олон жэлдэ хүдэлһэнэй түлөө урмашуулга ●

Хамтын байранууд ●

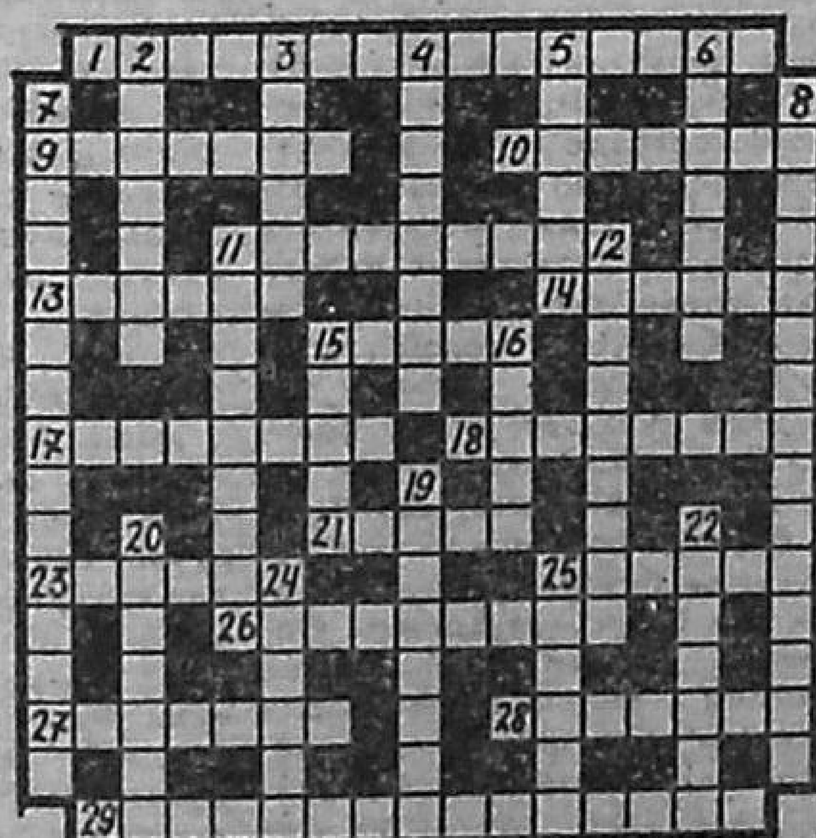
Москвагай, Ленинградай, Новосибирскын, Томскын, Эрхүүгэй вузуудта саашадаа һуралга ●

Байгал, Котокель дээрэхи туристическэ баазанууд ●

Үмсын барилга ●

ПРИБОР БҮТЭЭЛГЫН НЭГЭДЭЛ ГЭЭШЭМНАЙ ИИМЭЛ ДАА!

КРОССВОРД

По горизонтали: 1. Раздел языкознания. 9. Великий русский полководец. 10. Лунный грунт. 11. Вид спортивных гонок. 13. Народный артист СССР. 14. Герой романа в стихах А. С. Пушкина. 15. Мороз. 17. Старинное русское артиллерийское орудие. 18. Поэтический жанр, письмо в стихах. 21. Курорт в Киргизии. 23. Форма деятельности в СССР по обеспечению социалистической законности. 25. Киноактриса, снявшаяся в кинофильмах «Шведская спичка», «Карнавальная ночь», «Женитьба Бальзаминова». 26. Врач, лечащий животных. 27. Композиция из картин, объединенных одним замыслом. 28. Тип изделия, товара. 29. Уничтожение, отмена или ослабление централизации.

По вертикали: 2. Служебное слово в языке некоторых европейских стран. 3. Советский космонавт. 4. Выступления артиста или коллектива в другом городе. 5. Режущий инструмент для образования отверстий. 6. Товарищ по работе, профессии. 7. Равноценность, равнозначность. 8. Деталь некоторых музыкальных инструментов. 11. Советский композитор. 12. Прибор для лечения вдыханием пара. 15. Обособленный подвижный задний отдел тела животных. 16. Вид топлива. 19. Курорт в Читинской области. 20. Часть удочки. 22. Столица Гвинейской республики. 24. Территория, группа стран со сходными признаками. 25. Праздник весны в Узбекистане.

ИЮЛИИН 28-да ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

По горизонтали: 1. Феодал. 4. Тамбур. 7. Кроа. 9. «Урал». 10. Полиспаст. 11. Жильцов. 12. Чайка. 14. Гамма. 15. Запонка. 18. Стекгышки. 20. Метр. 21. Азот. 22. Нагель.

По вертикали: 1. Фиксаж. 2. Окоп. 3. Лютиков. 4. Тропа. 5. Борт. 6. Рулада. 8. Вольтметр. 9. Установка. 13. Давыдов. 14. Герман. 16. Ацетон. 17. Окунь. 18. Стог. 19. Изюм.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

●

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.